

KARA DÂVUD PAŞA CAMİİ İMÂRETİ VAKFI
KARA DÂVUD PASHA MOSQUE
GUESTHOUSE FOUNDATION

NEVZAT SAĞLAM

[Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak
Bilgisi Eğitimi Bölümü.

Faculty Member, PhD., Karabük University Faculty of Theology,
Department of Teacher Training for the Religion and Ethics Courses in Primary Schools
nevzatsaglam@karabuk.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0733-8939>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14 Ağustos/August 2018

Kabul Tarihi / Accepted: 15 Kasım/November 2018

Yayın Tarihi / Published: 24 Aralık/December 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Yıl / Year: 2018 *Sayı – Issue:* 45 *Sayfa / Pages:* 243-290

Atıf/Cite as: Sağlam, Nevzat. “Kara Dâvud Paşa Camii İmâreti Vakfı - Kara Dâvud Pasha Mosque Guesthouse Foundation”. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity 45 (Aralık-December 2018): 243-290.
<https://doi.org/10.17120/omuifd.453452>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. /
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.
<http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

Kara Dâvud Paşa Camii İmâreti Vakfı

Öz: Kaynağını Kur'an ve sünnetten alan vakıf, Hz. Peygamberden itibaren Müslümanların adeta birbiriyle yarıştıkları bir hizmet alanı olmuştur. Hayır, hasenat, şefkat, merhamet, yardımlaşma gibi değerler ve duygularla yaşayan vakıflar, yüzyıllarca bir hayır müessesesi olarak toplum hayatında sosyal, ekonomik, dini, ilmi sahalarda önemli hizmetler görmüşlerdir. Osmanlı dönemi devlet ricalinden Kara Dâvud Paşa da Üsküdar'da bir vakıf eseri olarak yaptırdığı, Camii ve imarethanesiyle ismini ebedileştirmiştir. Ancak kendi adıyla anılan Camii halen ayakta ise de imârethane kısmı mevcut değildir. Bu çalışmada vakfiyesi ve arşiv belgeleri ışığında Kara Dâvud Paşa Camii Vakfı'nın kuruluşu, idaresi, gayr-i menkulleri ve gelirleri ele alınmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Vakıf, Vakfiye, Kara Dâvud Paşa, Üsküdar.

Kara Dâvud Pasha Mosque Guesthouse Foundation

Abstract: The foundation, which received its source from the Qur'an and the circumcision, Since the Prophet, Muslims have become a service area where they compete with each other. Foundations living with values and emotions such as kindness, compassion, helping have seen important services in social life, social, economic, religious and scientific fields as a charity for centuries. Kara Dâvud Pasha of the Ottoman period statesmen established the foundation of the mosque and guest house as a foundation work in Üsküdar. However, the mosque is still standing by its name, the guesthouse is not available today. In this study, the foundation, administration, immovable properties and income of Kara Dâvud Pasha Mosque Foundation are discussed using foundation text and archival documents.

Keywords: Foundation, Foundation Text, Kara Dâvud Pasha, Üsküdar.

Giriş

Dâvud Paşa'nın asıl adı Dâvud bin Abdülhay'dır.¹ Aynı dönemde yaşamış bulunan Osmanlı vezîriâzamı Koca Dâvud Paşa'dan (ö. 1498) ayırt etmek için Kara, Nişancı, Küçük Dâvud Paşa ve Dâvud Paşa-yı Sâni ola-

¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (İstanbul: Matbaa-i Âmire 1311), 2, 324; Ömer L. Barikan, Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953/1546 Tarihli*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1970), 243; Mehmet Canatar, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 1009 (1600) Tarihli*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2004), 377; İ. Aydın Yüksel, *Kara Dâvud Paşa Camii, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: 1994), 4, 438.

rak anılmıştır.² Tarihi kaynaklarda doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi olmamakla birlikte, Fatih Sultan Mehmed ve Sultan II. Bayezid dönemi devlet adamlarından olduğu bilinmektedir. İlk olarak Gelibolu sancağı verilerek 888/1483-84'te kaptan-ı derya yapılmış, aynı yıl azledilmiştir. Yetenekli kişiliğine binaen 899/1494'te nişancı, 903/1497'de Sancakbeyi olmuştur. 898/1492-93'te ikinci defa kaptan-ı derya olmuş, İnebahtı fethine gitmiştir. Fransızların 907/1501'de saldırıları üzerine Şehzâde Korkut ile Midilli'ye yardıma gitmiştir.³ 908/1502'de Niğbolu Eyâleti'nde vezâret makamına yükseltilmiş, üç yıl bu makamda kalmış ve Divân-ı Hümâyûn üyeleri arasında yer almıştır.⁴ Sultan II. Bayezid'in kızlarından biriyle evlendiği ifade edilmekte ise de bu konuda ayrıntılı bilgi yoktur.⁵ 911/1505 tarihinde Gebze'de vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.⁶

Nişancı Kara Dâvud Paşa Vakfının Hayrâtı

Tarih boyunca fani olan mallarıyla vakıflar kurarak isimlerini ebedileştiren başta devlet adamları olmak üzere pek çok hayır sahipleri vardır. XVI. yüzyılda Üsküdar'da kendi adıyla anılan bir cami yanında imârethâne inşa ettirerek adını ebedileştirenlerden biri de Dâvud Pa-

² Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, (İstanbul: Matbaa-yı Âmire 1279), 2, 219.

³ Mehmed Hafid, *Sefinetü'l-Vüzerâ*, neşr. İsmet Parmaksızoğlu, (İstanbul: 1952), 19.

⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (BOA), *Cevdet Evkaf (C. EV)*, 37/1836-1. Evâhır-ı Zilhicce 1182/Nisan-Mayıs 1769; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, 2, 219-220; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 2, 324; Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Koçu Yayınları, 1966), 8, 4290; "İstanbul Gezginleri", Aksiyon 27, Üsküdar İstanbul'un Asya'sı, 12-13. Dâvud Paşa'nın 1488-1502 tarihleri arasında on dört sene nişancılık görevinde bulunduğu belirtilmektedir, bk. R. E. Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* 4290.

⁵ *Âşıkpaşazâde Tarihi'nde*: "Ve bir kızını kendünün ulu veziri oğluna verdi kim ol Dâvud Paşa'dır" denilmektedir, bk. *Âşıkpaşazâde Tarihi*, haz. Necdet Öztürk, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013), 317; *Sicill-i Osmânî*, 2, 324; M. Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2007), 475; Gültekin Oransay, *Osmanlı Devletinde Kim Kimdi 1*, (Ankara: Küğ Yayını, 1969), 148; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 1*, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2001), 231.

⁶ *Sicill-i Osmânî*, 2, 324; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, 2, 219-220; İ. Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, (İstanbul: 1976, c. 1, 139; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 1*, 230; Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* 8, 4296; Semavi Eyice, "Dâvud Paşa Camii," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: TDV Yayınları, 1994, 9, 39.

şa'dır.⁷ Dâvud Paşa'nın Üsküdar'da inşa ettirdiği cami halen ayakta ise de imârethâneye ilişkin bir kalıntı mevcut değildir. Ayrıca Üsküp'te de cami ve imârethanesi olduğu kaydediliyorsa da bununla ilgili de elimizde bilgi yoktur.⁸ Vakfiyede Dâvud Paşa'nın vefatından sonra Müslümanların namaz kılacağı bir mescit ile yolcuların konaklamaları için bir bina inşa edilmesini vasiyet etmiş ve bunun için 500.000 dirhem vakfetmiştir.⁹ Vâkıfın vefatından sonra vasiyeti üzere Üsküdar'da kendi adıyla anılan cami ve içerisinde mutfak, oda bulunan misâfirhâne, kalacakların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde inşa edilmiştir.¹⁰

Kara Dâvud Paşa Camii

Dâvud Paşa hayrâtından olan cami Üsküdar'da Hâkimiyet-i Milliye Caddesi üzerindedir. Kayıtlardan daha evvel Dâvud Paşa Camii Mahallesi adıyla Üsküdar'da bir mahalle bulunduğu anlaşılmakta ise de bugün böyle bir mahalle yoktur.¹¹ Kara Dâvud Paşa Camii'nin Üsküdar'ın en eski camilerden olduğu bilinmekle birlikte, yapılışına dair bir kitâbesi

⁷ *Sicill-i Osmânî*, 2, 324; Barkan, *İstanbul Vakıfları*, 243; Mehmet Canatar, *İstanbul Vakıfları*, 377-378.

⁸ *Sicill-i Osmânî*, 2, 324. *Âşıkpaşazâde Tarihi'nde Âsâr-ı Dâvud Paşa* bahsinde: "İstanbul'da bir imâret ve cami yaptı, Cuma namazı içinde kılındı. Ve bir latif su dahi getirdi", denilmekte ise de söz konusu eserlerin nerede olduğu ve adı geçen Dâvud Paşa'nın kim olduğu tasrih edilmemektedir, bk. *Âşıkpaşazâde Tarihi*, 299. Vakfiyesinde Üsküp'te cami ve imârethanesi olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır.

⁹ Vakfiye, 9a.

¹⁰ Vakfiye, 9b, 10a-b.

¹¹ Sicil kaydındaki ifade şöyledir: "Tereke-i merhûme Nefise matet fi mahalle-i Dâvud Paşa fi Üsküdar ve tereket ehaveyn li eb ve umm Fi evvel-i Şevval sene 926/1 Eylül 1520", bk. *İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 2*, (H. 924-927 / M. 1518-1521), haz. Rifat Günalan, Vildan Kemal, Özlem Altıntop, Hatice Ayyıldız Bahadır, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi 2010), 2, 398, 400. 1 Şevval 926/14 Eylül 15; Bir diğer sicil kaydında ise, "Nefs-i Üsküdar'da Dâvud Paşa Camii Mahallesi'nde mutavattın olan Mustafa b. Abdullah ...", bk. *İKS, Üsküdar Mahkemesi 1*(H.919-927 / M. 1513-1521), Bilgin Aydın, Ekrem Tak, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008), 1, 338. 1 Safer 925/1 Şubat 1519; *İKS Üsküdar Mahkemesi 9* (H. 940-942 / M. 1534-1536), (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), 4, 435; *Üsküdar Mahkemesi 1* (H.919-927 / M. 1513-1521), Bilgin Aydın, Ekrem Tak, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008), 1, 356; Hüseyin Ayvan-sarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, (İstanbul: Matbaa-yı Âmire 1281), 2, 205.

yoktur.¹² Fakat deprem, yangın gibi sebeplerle yapılan tamiratlara ilişkin kitâbeler mevcuttur. Bu kitâbelerden birinde cami Üsküdar'ın Ayasofya'sı olarak isimlendirilmiştir. Cami avlusunun mahalle tarafına açılan kapısının yanında 1716 Osmanlı-Avusturya savaşında şehit olan Türk Ahmed Paşa'nın yaptırdığı bir mektep bulunmaktaydı.¹³ Caminin caddeye açılan kapısı avlunun bir kısmıyla 1958 yılında caddenin genişletilmesi sırasında yola gitmiştir. Önünde bulunan büyük çitlembik ağacının dibinde Alemdar Ahmed Baba'ya ait 1091/1680 tarihli belli belirsiz bir kabir bulunmaktadır.¹⁴ Cami avlusunda var olduğu belirtilen iki odalı meşruta ile mektep de yok olmuştur.¹⁵

Caminin Özellikleri ve Gördüğü Tamiratlar

Cami enine dizili üç kubbe, sekiz sütunlu çatı ile örtülü son cemaat yeri ile sağ tarafında bulunan bir minareden oluşmaktadır.¹⁶ Son cemaat yerinin yanları duvarla kapatılmıştır. Orta kubbe yandakilere göre daha büyük ve daha yüksektir. Altta 15, üstte ikisi yuvarlak 12 pencere bulunmaktadır. Mihrâbı, yeni Kütahya çinileri ile kaplanmış, minberi ahşaptan yapılmıştır. Minaresi kesme taş örgü ve tek şerefeli olup, parmaklıklıdır.¹⁷ Cami, üç bölümlü bir zaviye özelliği taşımaktadır. Ortada asıl ibadet alanının iki yanındaki kısımlardan sağdakinin derslane, soldakinin şeyh makamı olduğu tahmin edilmektedir. Sol tarafta tamir sırasında iptal

¹² Bugün giriş kapısındaki mermerde yapılış tarihi 1495 yazılmış ise de doğruyu ne kadar yansıttığı şüphelidir. Zira vakfiyede Dâvud Paşa'nın vefatından sonra cami yapılmak üzere vasiyette bulunduğu kaydedilmektedir. Dâvud Paşa'nın 1505'te vefat ettiği dikkate alındığında söz konusu tarihin kesin olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

¹³ Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, II, 205; Bu şahsın Türk Ahmed Paşa değil, Ali Paşa olacağını belirtmektedir, bk. Semavi Eyice, "Dâvud Paşa Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9, 39.

¹⁴ Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, 1, 136; Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar* 1, 229; Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* 8, 4296.

¹⁵ Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1, 139.

¹⁶ İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mîmârisinde II. Bâyezid Yavuz Selim Devri (886-926/1481-1520)*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1983), V, 269.

¹⁷ Yüksel, *Osmanlı Mîmârisinde II. Bâyezid Yavuz Selim Devri*, 5, 269-271; İ. Aydın Yüksel, *Kara Dâvud Paşa Camii, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: 1994), 4, 438.

edilmiş bir ocak bulunmaktadır.¹⁸ Bu izahtan Dâvud Paşa'nın vakfı arasında cami ile birlikte zikredilen imârethânenin müstakil bir yapı olmayıp, cami dâhilinde bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹ Bu zaviyeler bir mescit bölümüne de sahipti ve zamanla zaviye işlevini yitirerek tek fonksiyon olarak cami işlevini üstlenmiş ve bu nedenle daha sonraki yüzyıllarda cami olarak adlandırılmışlardır. Bu yapılar sanat ve mimarlık tarihine ilişkin literatürde yaygın bir biçimde cami olarak adlandırılmaya devam edilmektedir.²⁰

Öte yandan Osmanlı mimarisinde yer alan ters T planlı zâviye ve bu zâviyenin mutfağının birlikteliği, ters T planlı yapıların inşasından vazgeçilmesine kadar devam etmiş, bundan sonra yemek dağıtılan aşhânelere inşa edilmeye devam edilmiştir. Bu aşhaneler de her iki yapının ortak adı olan imâret kelimesi ile adlandırılmaya devam edilmiştir.²¹ İmâret, daha genel zâviye ise daha dar bir anlam ifade etmekle birlikte, her ikisi de sadece namaz kılmaya tahsis edilmiş olan mescid ve camilerden farklıdır. İmâretler daha büyük tesisler olup, muhtelif hayır eserleri bir cami etrafında toplanmıştır. Erken dönemlerde bunlar arasında zâviye de yer almaktaydı. Böyle olunca zâviyeli camiler kavramı ortaya çıkmıştır.²²

Zira Anadolu'nun muhtelif yerlerinde yapılmış bu nevi vakıf eserlerinin vakfiyelerinde ve kitâbelerinde imâret olarak isimlendirilen ve bugün cami olarak ibadete açık olan bu eserlere yakın zamana kadar imâret denilmekteydi.²³ Cami muhtelif zamanlarda meydana gelen yangınlarda ve depremlerde kullanılamaz hale geldiğinden tamirat görmüştür. Bu tamiratlar sırasında mahiyetinde değişiklikler yapılmış olması muhtemel görünmektedir. Cümle kapısında bulunan kitâbeden de anlaşılacağı üze-

¹⁸ Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* 8, 4298.

¹⁹ Barkan-Ayverdi, *İstanbul Vakıfları*, 243; Canatar, *İstanbul Vakıfları*, 377.

²⁰ Ayşe Budak, "İmâret Kavramı Üzerinden Erken Osmanlı Ters T Planlı Zaviyeleri İle Aşhanelerin İlişkisi: Osmanlı Aşhanelerinin Kökenine Dair Düşünceler", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*. (33/1), Ankara 2016, s. 22.

²¹ Ayşe Budak, "İmâret Kavramı," s. 31.

²² Ayşe Budak, "İmâret Kavramı," s. 22.

²³ Semavi Eyice, *İlk Osmanlı Devrinin Dini İçtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler*, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, sy. 23, İstanbul 1962, s. 23.

re ilk defa 1233/1817-18 tarihinde tamir edilmiştir.²⁴ Bu tamire ait kitâbe şöyledir:

Cenâb-ı hazret-i Dâvud Paşa hayır-kânı
 İlâ yevmi'l-kıyâm yâd eylesinler hayır ile ânı
 Bu zât-ı pür-kerâmet olmuş idi kadr ile evvel
 Cenâb-ı Bâyezîd Hân-ı Velîye Âsaf-ı sâni
 Ayasofya'sıdır Üsküdar'ın vasat-ı sükda
 Dâvud Paşa-yı velînin camii bu hayru'l-unvânı
 Kuvâsına erişmiş idi lerz havf-i Bâriyle
 Bu ta'mir-i mücedded ile geldi kuvvet-i sâni
 Mütevellîsine edip lisân-ı hâlîle tahsîn
 Sadâkat-âferîndir Hüseyin Ağa'ya her şânı
 Bu târihte Rıza da'vet-i nâsa nidâ çıkdı
 "Ne pâk Cami-i Dâvud Paşa ma'mûr oldu nurânî"²⁵

1233/1817-18.

Cami, Hüseyin Ağa isimli bir hayırsever tarafından on dört yıl sonra 249
 tekrar tamir ettirilmiştir. Ancak bazı müellifler bu on dört yıllık süreyi OMÜİFD
 tamiratın devam ettiği şeklinde değerlendirmişlerdir.²⁶ Bu tamiratı göste-
 ren ve caminin cadde tarafında minarenin yanındaki pencerenin üzerinde
 bulunan kitâbede şunlar yazmaktadır:

Cami-i cümle fezâil-i Han Mahmud'un Hudâ
 Dergeh-i ikbâlin etmiş kible şâh u gedâ
 Ol imâmü'l-müslimînün çün hatîb-i himmeti
 Minber-i dîne şeref verdi bi-hakk-ı Mustafa
 Bendegânından Hüseyin Ağa ki yapmış mâ'bede
 Cûd-i şâh Bâyezîd vezîri Dâvûd Paşa
 Vâkıf-ı sâni'dir el-hak hem de sâhib-i tevliyet
 Ola sa'y ü himmeti makbûl-i dergâh-ı Hudâ
 Cevher-i târih itmâmın nisâr et Hâmidâ

²⁴ Koçu, İstanbul Ansiklopedisi 8, 4297; Konyalı, Üsküdar Tarihi, 1, 138; Haskan, Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 1, 229; Yüksel, Kara Dâvud Paşa Camii, Düinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 4, 438.

²⁵ Koçu, İstanbul Ansiklopedisi 8, 4297; Konyalı, Üsküdar Tarihi, 1, 136; Haskan, Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 1, 229-230.

²⁶ Eyice, "Dâvud Paşa Camii," 9, 39.

“Bu muallâ câmii kıldı Hüseyin Ağa binâ²⁷

1247/1831-32.

Bu iki kitâbeden caminin, mütevellisi Hüseyin Ağa tarafından ihya edildiği anlaşılmaktadır. Hüseyin Ağa Sultan II. Mahmud'un ağalarından olup, camiyi tamir ettirmenin yanında vakfa yeni gelirler de ilave etmiştir.²⁸

Caminin yangın sonucu kullanılamaz hale gelmesi üzerine 1284/1867-68 tarihinde Aziz Ağa adında bir hayırsever tarafından yeniden yaptırılmıştır:

Yapup bu camii Dâvûd Paşa emr-i ta'mîri
Nice müddetler olmuşdu dûçâr-ı ukde-i te'hîr
Edüp el-Hâc Aziz Ağa bu yıl i'mârına himmet
Kulûb-i ehl-i imânı bu sûretle eyledi tesrîr
Senîhâ eyle bu târîhi teblîğ ehl-i îmâna
“Olundu ma'bed-i Dâvûd Paşa pek becâ ta'mîr²⁹

1284/1867-68.

Caminin bilinen son tamirâtı 1966 tarihinde yapılmış ve bugünkü şeklini almıştır.³⁰ Caminin inşasına ilişkin Şurâ-yı devlete havale edilen bir yazıda Sultan Abdülhamîd evkâfı mülhakatından Üsküdar'da Kara Dâvûd Paşa Camii'nin hayır sahibi Hacı Aziz Efendi tarafından inşa olunacağı belirtilmektedir. Ancak mahalle halkı tarafından caminin üzerine örtülmesi için gerekli kurşun, hasırlar, mihrab ve şamdanların bedelinin hazineden ödenmesi talep edilmiştir. Bunun üzerine konu Şurâ-yı devlet-

²⁷ R. E. Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* 8, 4297; M. Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 1*, 229-230; Mehmed Raif, *Mirât-ı İstanbul*, haz. Günay Kut, Hatice Aynur, (İstanbul: 1996), 1, 149.

²⁸ Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* 8, 4297; Yüksel, Kara Dâvûd Paşa Camii, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* İstanbul 1994, 4, 438.

²⁹ Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* 8, 4297-4298; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, (Ankara: TTK Yayınları 1965), 2, 19; Mehmed Raif, *Mirât-ı İstanbul*, 1, 148; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mîmârisinde II. Bâyezid Yavuz Selim Devri*, V, 271.

³⁰ Yüksel, *Osmanlı Mîmârisinde II. Bâyezid Yavuz Selim Devri*, 5, 271; Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 1*, 230.

te görüşülmüştür Yapılan keşifte kurşunların bedeli 16.614,5 kuruş olarak hesaplanmıştır. Şûrâ-yı devlette yapılan müzakerede daha önce yanan caminin tamirâtı sırasında kurşun bedelinin o zaman da hazineden ödendiği, caminin İslam mahallesinde bulunduğu; mahalle halkının beş vakit namaz için bu camiye muhtaç oldukları göz önünde tutulmuş, ayrıca hayır sahibi Aziz Efendi'nin inşaat masraflarını karşılayacağı da dikkate alınarak kurşun bedeli olan 16.614,5 kuruş ile hasır ve şamdanların bedelinin Evkaf hazinesinden ödenmesinin uygun olacağı mütalaa edilmiş, bu doğrultuda karar verilmiştir.³¹

Kara Dâvud Paşa'nın İmârethânesi

Osmanlı döneminde imâret, vakfın en önemli yan kuruluşlarından biriydi. Osmanlı sınırları içinde kurulmuş olan imâretler devlet görevlilerinin yanı sıra seyyahlar, medrese talebeleri, mutasavvıflar ve yoksullara hizmet vermekteydi. Ancak imâret bir aşevinin adı olarak kullanılmaktan öte cami, medrese, hastane, aşevi, misafirhane, hankâh gibi eserlerin her biri için kullanıldığı gibi külliye için de kullanılan bir kavramdı.³² dolayısıyla imâret sadece yemek pişen yer olmayıp, vakfın büyüklüğüne göre aynı zamanda mutfak ve yemekhaneyi de içine alan medrese, cami ve hastaneyi de kapsamaktaydı.³³Kara Dâvud Paşa'nın Üsküdar'da bir vakıf eseri olarak inşa ettirdiği caminin de böyle bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim vakfiyede, cami ile birlikte gelenlerin ihtiyaçlarının karşılanması için içerisinde mutfak, oda bulunan bina inşa edilmesini vasiyet ederek 500 bin dirhem vakfettiği, vasiyeti üzere cami ile imârethanenin inşa edildiği kaydedilmektedir.³⁴ 931/1524 tarihli bir sicil kaydında Üskü-

³¹ BOA, *İrâde Şûrâ-yı Devlet (İ. ŞD)*, 5/290-2. 7 Rebiülevvel 1285/28 Haziran 1868.

³² Osman Nuri Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1939), 5-7; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda İmâret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Âit Araştırmalar," *Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23/1-2, (1962-1963): 239.

³³ Ergin, *İmaret Sistemi*, 16; Amy Singer, *Osmanlı'da Hayırseverlik*, trc. Dilek Şendil, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004), 165-167.

³⁴ Vakfiye, 9b, 10a-b.

dar kasabasında Dâvud Paşa imâreti tavhânesinde³⁵ Bekdaş isimli bir hizmetçinin öldüğüne dair kayıt³⁶ caminin aynı zamanda bir imârethâne vasfını taşıdığını ve bu tarihlerde çalışır durumda olduğunu teyit etmektedir. Fakat 1227/1812 tarihlerinde bu imârethânenin kapalı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak zamanla imârethâne işlevini yitirmiş ve sadece ibadethane olarak kullanılan cami ayakta kalmıştır. Nitekim vakfın mütevellisi ile görevlileri arasında ücret meselesinden dolayı çıkan anlaşmazlıkta da imârethânenin uzun zamandır kapalı olduğu dile getirilmektedir.³⁷ Ancak niçin kapandığı ve hangi tarihten itibaren kapalı olduğu bilinmemekle birlikte, 1770 tarihinden evvel yok olduğu tahmin edilmektedir.³⁸

Kara Dâvud Paşa Caminin Vakfiyesi

Vakfiyenin Tavsifi

Elimizdeki 1092/1681 tarihli vakfiye sûreti, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır.³⁹ Kahverengi meşin ciltli, şemseli, miklepli yazılar çerçvelidir. Kapağında; “Üsküdar Kara Dâvud Paşa Cami-i Şerîfi Vakfiyesidir numara 83” ibaresi bulunmaktadır. Arapça nesih hatla yazılmış olup, 18 X25 ebadında olup, tamamı 14 varaktır. Varaklardan 1a ve 14a boş olup, 1b altı, 13b üç diğer varaklar yedi satırdır. Her sayfasında “sah” mührü bulunmaktadır. Vakfiyenin 1b nolu varağında IV. Mehmed’in yaldızlı tuğrası bulunmaktadır. Aynı varakta İstanbul Kadısı Muhammed b. Ali tarafından tasdik edildiği, Anadolu Kazaskeri Seyyid Muhammed b. Muhammed’in de vakfiyenin usulüne uygun olduğunu

³⁵ Tavhâne-Tabhâne, güçsüzler yurdu anlamına gelmektedir, bk. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983), III, 424; Ergin, *İmaret Sistemi*, 23-24.

³⁶ İKS, *Üsküdar Mahkemesi 5 (H.930-936 / M. 1524-1530)*, Yasemin Dağdaş, Zeynep Berkeş (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi 2010), 3, 95. Muharrem 931/Kasım 1524.

³⁷ BOA, *Hatt-ı Hümayûn (HAT)*, 250/14181; BOA, *HAT*, 1301/50657. Tarihsiz.

³⁸ Abdullah Kılıç, *Tarihi Eserleriyle Üsküdar*, (İstanbul: Bilnet Matbaacılık, 2017), 195.

³⁹ Tapu Kadastro Müdürlüğü'nün kataloğunda Fon Kodu, *Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-i Kadîme Arşivi Vakıf Cedit (TKG.KK.VKF. Cd.17)* Defter Eski No, 2187/2223/22 de Üsküdar'da Kara Dâvud Paşa Cami-i Şerif Vakfiyesi olarak kayıtlıdır, bk. Sevgi Işık, Songül Kadioğlu, Mehmet Yıldırım, *Kuyûd-ı Kadîme Arşivo Kataloğu*, (Ankara: 2012), 333.

görüp kabul ettiği ve imzaladığı, kaydedilmektedir. Ayrıca sahih ve makbul vakıf olduğu Ali b. Ahmed el-Âsî tarafından da tasdik edilmiştir, denilmektedir.⁴⁰

Kara Dâvud Paşa'nın vakfiyesinin aslı mütevellinin elinde kalmış, onun vefatıyla kaybolmuştur. Daha sonra bulunarak vakfın mütevellisine teslim edilmiştir. Vakfiye sûreti Rumeli Kazaskeri tarafından itibar edilecek, geçerli bir vakfiye olup olmadığı tetkik edilmiştir. Tetkik neticesinde vakfiye sûretinin Rebûlevvel 922/Nisan 1516 tarihinde dönemin Rumeli Kazaskeri Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi tarafından Arapça olarak yazıldığı, üslûbu, yazılışı ve düzenlenmesi itibarıyla usullere uygun olduğu, muhtevâsının şer-i şerîfe muvafık bulunduğu, dolayısıyla geçerli/sahih olduğu anlaşılmıştır. Bundan sonra Defterhâne-i Âmire'ye kaydedilerek, vakfiye sûreti mütevelliyeye iade edilmiştir.⁴¹

Vakfiyenin Muhtevâsı

Vakfiye'nin, hamdele ve salveleden sonra şerî usullere ve esaslara göre Muhammed ibn Abdullah en-Nâzır huzurunda, İstanbul'da Merhum Ali Paşa Camii hatibi Mevlâna Pîr bin Hasen ile Yeni Dâvud Paşa olarak bilinen Dâvud Paşa'nın âzâdlısı Hayreddin Hızır b. Abdullah ve İshak b. Abdullah'ın şهادetleriyle yazıldığı belirtilmektedir. Merhum Dâvud Paşa'nın kızı Fatıma Hatun, sultanın da onayıyla vakfın tevliyeti kendisine verilmek üzere Mustafa b. Halil'i mahkemeye davet etmiştir. Merhum Dâvud Paşa b. Abdülhay hayatta ve sağığında sevabını yalnız Allah'tan umarak bizzat kendi elinde, mülkünde ve tasarrufunda olan malını vakfetmiştir.⁴² Bundan sonra hayrâta vakfedilen gayr-i menkuller sınırlarıyla birlikte kaydedilmektedir.⁴³

Vâkıf Dâvud Paşa'nın, vefatından sonra uygun bir yere Müslümanların namaz kılacağı bir mescit ve yolcuların ihtiyaçlarını karşılayacak bir

⁴⁰ TKGM. Tapu Arşiv Daire Başkanlığı Tapu Tahrir Defteri Vakfı Cedit (TADB. TTD. VCİDİT) 22/5. 9 R. 1174/18 Kasım 1760.

⁴¹ TKGM. TADB. TTD. VCİDİT 22/5. 9 R. 1174/18 Kasım 1760.

⁴² Vakfiye, 1b-4a.

⁴³ Vakfiye, 4a-8b.

imâret inşa edilmesini vasiyet ederek, Kadıasker Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed huzurunda Sultanın doktoru Ahî Çelebi ve Kasım b. Abdülhay'ın da şahitliğinde 500.000 dirhem vakfettiği belirtilmektedir. Vâkıfın vefatından sonra cami ve imarethânenin Kadıasker Abdurrahman'ın emriyle oğlu Muhammed Bey b. Dâvud Paşa tarafından inşa edildiği kaydedilmektedir.⁴⁴ Vakfın gelirlerini vâkıfın tayin etmediği, Kadıasker Abdurrahman tarafından tayin edildiği belirtilerek, cihet sahiplerine tayin edilen ücretlere yer verilmektedir.⁴⁵ Sonunda vakfiyenin/vesika Evâil-i Rebîulevvel 922/4-13 Nisan 1516 yılında Muhammed Bey b. Abdullah, Ömer el-Kâtip, Mevlâna Tâceddin İbrahim el-Hatib el-İmam, Muhammed Alaeddin el-Kâtip'in şahitliğinde yazıldığı ifade edilmektedir.⁴⁶

Vakfın Mütevellileri

Vakf mütevellileri genel tanımıyla, vakfiye şartları, şer'î hükümler ve mer'î mevzuat çerçevesinde vakfın işlerini idare etmek üzere tayin edilen görevlilerdir. Vakfın yönetimini mütevellî yürütür, yaptığı işe de *tevlîyet* adı verilirdi; vakfın denetim işini ise nâzır yerine getirir, buna da *nezâret* denilirdi. Mütevellilerin vakfın işleriyle uğraşmaları, caminin muayyen masrafları ve tamir işleriyle ilgilenmeleri, vakf görevlilerinin aksaklığa meydan vermeden görevlerini yerine getirmelerini temin etmek en önemli görevleri arasında idi.⁴⁷

Mütevellî tayininde vâkıfın iradesi esastır. Ancak vakfedenin iradesinin belirlenemediği durumlarda boşalan mütevellilik görevi hâkimin tevcihiyle de doldurulmuştur. Tanzimat sonrasında ise padişahların beratlarıyla "sadaka" nevinden tevcihler yapılmaya başlanmış ve bu nevi mütevellî tayinlerine "sadaka tevliyetler" denilmiştir.⁴⁸ Cami, imârethâne ve bunlara ait hizmetleri kapsayan⁴⁹ Kara Dâvud Paşa Camii vakfının

⁴⁴ Vakfiye, 8b-9b.

⁴⁵ Vakfiye, 10b-12b.

⁴⁶ Vakfiye, 13b.

⁴⁷ BOA, HAT, 1488/8-1. 19 Muharrem 1219/30 Nisan 1804; BOA, HAT, 1526/28-2.

⁴⁸ Nazif Öztürk, "Mütevellî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2006), 32, 217.

⁴⁹ BOA, C. EV, 215/10748-2. 3 Muharrem 1234/2 Kasım 1818.

mütevellilerinin de sonraki dönemlerde bu şekilde tayin edildikleri görülmektedir. İlk dönemlerde nasıl tayin edildikleri konusunda elimizde bilgi olmamakla birlikte, Mustafa b. Halil'in Dâvud Paşa'nın kızı Fatma Hatun tarafından vakfın tevliyeti kendisine verilmek üzere mahkemeye davet edildiği, 941/1535 tarihli bir sicil kaydında vakfın tevliyetinin Kemal Halife isimli bir şahsın uhdesinde olduğu,⁵⁰ anlaşılmaktadır.⁵¹ Diğer taraftan Dâvud Paşa vakfı sultan vakıflarına ilhak edildiğinden, belgelerde Sultan I. Abdülhamîd evkâfı mülhakatından olduğu belirtilmektedir.⁵²

Belgelerden de anlaşılacağı üzere vakfın tevliyeti, gelir kapısı/nân-pâre ve sadaka (ihsan) olmak üzere tam olarak tarihi bilinmemekle birlikte, "eskiden beri" "Ser-hâzin-i Enderûn-i Hümâyûn/Enderûn-i hümâyûn hazinedarbaşı" idaresinde olmuştur. Nitekim Çukadar Süleyman Ağa, Divân-ı Hümâyûn'a verdiği arzuhalde, Enderûn-i Hümâyûn hazinedarbaşı nezâretinde olan Üsküdar'da merhum Kara Dâvud Paşa Camii vakfının mütevellisi olduğunu, tevliyetin eskiden beri Enderûn-i Hümâyûn görevlilerine verile geldiğini, tahsis edilen vakıf gelirlerinden istifade ettiklerini ifade etmektedir.⁵³ Yine 4 Cumâdelâhıra 1223/28 Haziran 1808 tarihinde cülûs sebebiyle beratların yenilenmesi üzerine takdim ettiği arzuhalde, vakfın tevliyetinin eskiden beri Enderûn-i Hümâyûn'da görevli olanlara nân-pâre (memuriyet) ve maaş olarak verildiğini dile getirmektedir.⁵⁴

Vakfın tevliyeti, genellikle mütevellinin vefatı veya bir bedel karşılığında kendi arzusuyla devretmesi üzerine el değiştireyordu. Mesela vakfın mütevellisi Kuşçu Eski Osman, 25 bin kuruş karşılığında tevliyeti Kapıcıbaşı Hüseyin'e devretmiştir. Tevliyet beratını alan Hüseyin bir iş

⁵⁰ *İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 9 (H. 940-942 / M. 1534-1536)*, haz. Kenan Yıldız, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), 4, 185. Şaban 941/Şubat 1535.

⁵¹ Vakfiye 3b.

⁵² BOA, C. EV, 226/11287-1, 2. 5 Rebûlevvel 1210/19 Eylül 1795; BOA, İ. ŞD, 5/290-2. 7 Rebûlevvel 1285/28 Haziran 1868.

⁵³ BOA, C. EV, 204/10193-1. 1220/1805; BOA, C. EV, 215/10748-2. 3 Muharrem 1234/2 Kasım 1818.

⁵⁴ BOA, *Müzehheb Ferman ve Beratlar MFB*, 936/2. 4 Cumâdelâhıra 1223/28 Haziran 1808.

için taşraya gittiğinden tevcih işlerin tamamlamak üzere İbrahim Efendi'yi vekil olarak tayin etmiştir. İbrahim de elindeki temessük belgesiyle vakfın kaymakamlığını kendi üzerine almıştır. Kapıcıbaşı Hüseyin taşradan döndükten sonra vakfın işleriyle meşgul olmaya ve hayratın bakım, onarım ve masraflarıyla ilgilenmeye başladığında, vekili İbrahim Efendi ile aralarında yetki problemi yaşanmıştır. Bu sebeple mütevellî Hüseyin Efendi, İbrahim Efendi'nin kaymakamlık beratının iptal edilmesini istemiştir.⁵⁵

Vefat eden mütevellinin tevliyeti yürütebilecek evladı varsa öncelik onun hakkıydı. Evladı yoksa vakfın nazırı tarafından da uygun bulunması halinde tevliyet başka bir şahsa tevcih edilirdi. Mesela, vakfın mütevellisi olan Hüseyin'in çocuk bırakmadan vefatı üzerine boşalan tevliyet, talebi üzerine çukadarân-ı Şehriyârî Süleyman'a verilmiştir.⁵⁶ Süleyman'ın vefatından sonra vakfın nâzırı ser-hâzin-i enderûn-i hâssa es-Seyyid İbrahim'in arzı üzerine her sene vakfın muhasebesini görmek şartıyla sermüneccim-i hâssa Mahmud'a verilmiştir.⁵⁷ Mahmud'un vefatı üzerine bu görev, günlük on akçe ücret mukabilinde sandal-ı hümâyûn hâmilecisi Hüseyin Efendi'ye verilmiştir.⁵⁸ Dâvud Paşa'nın vakfiyesinde mütevellilere günlük 7 dirhem tahsis edildiği kaydedilmekte ise de⁵⁹ sonraki dönemlerde bu ücret 10 akçe olarak ödenmiştir.⁶⁰

Vakfın Akarları/Gelir Kaynakları

Vakfın gerek vakfiyede gerek arşiv belgelerinden anlaşılacağı üzere Mihaliç, Edirne ve Rumeli'de köy ve tarlaları bulunmaktadır.⁶¹ Diğer taraf-

⁵⁵ BOA, *HAT*, 1488/8-1. 19 Muharrem 1219/30 Nisan 1804; BOA, *C. EV*, 204/10193-1. 1220/1805; BOA, *MFB*, 936/2. 4 Cumâdelâhıra 1223/28 Haziran 1808.

⁵⁶ BOA, *HAT*, 1490/4-1. 18 Şevval 1219/20 Ocak 1805.

⁵⁷ BOA, *C. EV*, 341/17319-2. 3 Zilkâde 1227/8 Kasım 1812; BOA, *HAT*, 1526/28-1. 4 Zilhicce 1229/17 Kasım 1814.

⁵⁸ BOA, *HAT*, 1526/28-2. Tarihsiz.

⁵⁹ Vakfiye, 12a.

⁶⁰ BOA, *C. EV*, 341/17319-2. 3 Zilkâde 1227/8 Kasım 1812.

⁶¹ "Vakf-ı mezbûrun Mihaliç'de ve Rumeli ve Edirne'de vâki üç adet mukâtaa," "Anmahsûl-i mezraa-i Hasan Fakih der-kazâ-i Edirne ve tevâbiuhâ," "Bedel-i iltizâm mukâtaa-i Bekri ve Bektaş ve tevâbiihâ der-cânib-i Rumeli," ifadeleri bunu teyit etmek-

tan İstanbul'da ve Üsküdar'da caminin yakınında da musakkafâtı olduğu anlaşılmaktadır.⁶²

Vakfa Ait Arazi ve Köyler

Kara Dâvud Paşa, Manastır'da Ayakiri diye isimlendirilen bir köyü, Manastır ve çevresinde iki değirmen ve bu değirmenlerin tüm parçalarını, taşlarını, binasını ve su içme hakkını da vakfetmiştir.

Yine Edirne kazasında sınırları herkesçe bilinen Hasan Fakih köyünü de tevâbii ile vakfetmiştir. Ayrıca Kuşbeyler, Karaoğlanlar, Serraclar Çiftliğini de vakfetmiştir. Sınırları Otaç denilen ve araba yolundaki köyün iskelesinden Aynü't-Tavarık'e, oranın doğusundan Aygırçalı'ya, onun doğusundan meşhur Havzu'l-Alak'a, onun doğusundan Yabis Vadisi'ne, oradan da iki yol ağzındaki kayalıklara, oradan Surdale köyü sınırına, oradan Miha köyünün kuzeyine kadar, oradan beyaz toprağın olduğu iki yol ayırımına, oradan da Tırfanus köyünün eteklerine, oradan meşhur Kara Davlugu ormanına, oradan Aynül-Beyza'ya, onun kible cihetinden meşhur Aynül-Marûf, Aynül-Kadri'ye, oradan değirmen yoluna, oradan aşağıya doğru Seyyid Ali Bey vakfının sınırına, oradan aşağıda Yelsüpüren olarak bilinen yere, oradan Bahçe Çiftlik Serraclar vadisine, oradan Ayas köyünün sınırlarına, oradan Çınar diye isimlendirilen büyük ağaca, oradan Çalica olarak bilinen küçük tepeye, onun batısından gölete, Tuzak diye meşhur mezraa ki, Kara Bey ile Ayas Bey'in vakfı arasında, Gebeler köyü ile Altınyalı ve Fazıllı köyü olarak isimlendirilen mezra, Ebulyund Göleti, bir taraftan Kulle Dağı, Übüllü't-Tayira, (?) Bayrak olarak isimlendirilen Çiftliği ki sınırları; bir taraftan Büyük Nehir ve bir taratan Gencer ve bir taraftan Kızılvadi, bir taraftan geniş taşlık sonundan Kırlangıç olarak bilinen vadiye ve Yoğunlar olarak isimlendirilen köye kadar uzanmaktadır. Burası meşhur olduğundan tavsif ve tariften müstağnidir. Bu bölgeye topluca Mihaliç denilmektedir. Bu bölgenin tüm dağlarını, tepe-

tedir, bk. BOA, *Evkaf Haremeyn Muhasebesi* (EV. HMM. d.) 8334/3. 15 Rebiulâhur 1230/27 Mart 1815; BOA, EV. HMM. d. 8693/3. 9 Şaban 1237/1 Mayıs 1822.

⁶² BOA, D. 8383/2-1. Muharrem 1206/Eylül 1791; BOA, *Evkaf Defteri* (EV. d.) 11709/4. 25 Zilhicce 1259/16 Ocak 1844.

lerini, topraklarını, vadilerini, yaylalarını ve bu arsa üzerinde zikredilen ve zikredilmeyen tüm haklarını da vâkîf hayatında iken vakfetmişti. Yine İstanbul'da Üsküplü mahallesinde bulunan bir hamam, ayrıca vâkîfın eviyle hem-hudud, bir tarafında Üsküplü Mescidi Vakfı ve umumi yol ve hamam ile sınır olan her biri müstakil bir bahçeye sahip iki odayı bütün müştemilat ve mülhakatıyla gelirleri camide görevli olanlara ve Kur'an okuyanlara sarf edilmek üzere sahih, sarîh ve geçerli olarak Allah rızası için vakfetmiştir.⁶³

Üsküdar'daki Dâvud Paşa Camii evkafından cami hareminin içinde imâreti yakınında boş bulunan ve kimsenin tasarrufunda bulunmayan bir miktar yer olduğu, vakfa gelir getirmek üzere arsa Cündî Mehmed Ağa'ya mukâtaa usûlüyle⁶⁴ senelik yirmi beş akçe icâre-i müeccele, beş bin akçe de icâre-i muaccele⁶⁵ karşılığında verilmiştir.⁶⁶

OMÜİFD ⁶³ Vakfiye 4a-8a.

⁶⁴ Mukâtaa; Arsası vakîf ve üzerindeki bina, ağaçlar, gibi sonradan yapılan şeyler, mülk olan ve bu mülk sahibinden alınan bugünkü intifa hakkına benzeyen senelik takdir edilmiş kiradır. Bu muamelenin yapıldığı yerler mukâtaalı vakîf olarak kabul edilmektedir. Vakîf hayratına gelir getiren birçok ev ve dükkân yangın sebebiyle kullanılamaz hale gelmiş, vakfın bütçesi de bunları tamir ve inşaya yeterli olamayınca, bir çeşit uzun süreli kiralama yöntemi olan, fakat kiracının vakîf arsası üzerinde kendi mülkü olmak üzere bina yapmasına ve ağaç dikmesine izin verilmesine imkân veren mukâtaa usulüne başvurulmuştur, bk. Nazif Öztürk, *Menşei ve Tarihî Gelişim Açısından Vakıflar*, (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1983), 108.

⁶⁵ İcâre-i muaccele (peşin alınan kira): Vakfın idarecisi tarafından vakîf emlakinin kıymetine yakın peşin olarak alınan paradır. Bir de her yıl sonunda icâre-i müeccele adıyla belirlenen az bir ücret karşılığında vakfa ait bina, arazi cinsinden akarlar istekilere kiralanmaktadır. Bu nevi icâreteynli musakkafât ve müstagillat-ı vakfiyeye kiralayan hayatta olduğu müddetçe mutasarrıf olur. Ölümünden sonra da bu yerler mirasçılarına intikal eder. İcâreteynli vakıfların mülkiyeti vakfa, faydalanma hakkı kiracısına aittir, bu usul deprem, yangın gibi sebeplerle yıkılan ve harap hale gelen ancak yeniden inşasına yetecek para bulunmayan vakîf emlakinin tamiri, inşası gibi mecburiyetten doğmuştur. Çünkü vakfın gayr-i menkulünün mutasarrıfına kullanılabilir şekilde teslim edilmesi gerekmektedir. Ancak 1935 yılında çıkarılan Vakıflar Kanunu ile tasfiyeye tabi tutulmuş ve komik denilecek rakamlarla binlerce vakfın taşınmazı, vakfın mülkiyeti olmaktan çıkarılarak şahısların mülküne geçirilmiştir, bk. Nazif Öztürk, *Menşei ve Tarihî Gelişim Açısından Vakıflar*, 108-110.

⁶⁶ BOA, *Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı (TSMA. E)*, 768/24-1. Evâhır-ı Muharrem 1040/30 Ağustos-8 Eylül 1630.

Vakfın Mihaliç kazasına bağlı Sincan nâhiyesinde (Mustafa Kemalpaşa) Karaoğlanlar ve Kuşlubey, Yoğunlar isimli mukataa köyleri olup, bunlar derbentçilik hizmetinde⁶⁷ bulunmaktadırlar. Hizmetleri karşılığında da avâriz ve diğer vergilerden muaf tutulmuşlardır.⁶⁸

Vakfın Musakkafâtı/Dükkân ve Hamamları

Kara Dâvud Paşa Vakfı'nın gelirleri Üsküdar'da bulunan cami ile Şeyh Süleyman Zâviyesi'ne tahsis edilen müsakkafâtı bulunmaktadır. Bunlar arasında 915/1510 tarihli Hacı Hamza b. Kasım adına düzenlenen bir vakfiyede Dâvud Paşa'nın caminin yanında bir imâreti olduğu, Manastır'da ve Üsküdar'da cami civarında gelirleri Kara Dâvud Paşa vakfına tahsis edilmiş olan dükkânlar bulunmaktadır.⁶⁹

Üsküdar'da cami yakınında Abdi b. Mehmed'in tasarrufunda bulunan bir tarafı kürkçü dükkânı, bir tarafı adı geçen Abdi'nin dükkânına bitişik aylık 10 akçe getirisi olan bir küçük kepenk dükkân İbrahim Dede ibn Abdullah tarafından kiralanmıştır. Ayrıca Dede ibn Abdullah, Abdi b. Mehmed'e 1.000 akçe, resm-i tapu bedeli olarak da 100 akçe ödemiş ve eline tasarruf için temessük⁷⁰ verilmiştir.⁷¹

Yine bir tarafı kürkçü Mehmed Çelebi dükkânı, iki tarafı Aynî Hatun dükkânı ve bir tarafı umumi yolla kesişen aylık 10 akçe kirası olan bir

⁶⁷ Derbentçi: Tanzimat'tan önce geçit yerlerini koruyanlar için kullanılan bir tabirdir. Askerlik yollarının muhafazası, ticaret yollarının emniyetinin sağlanması için köprücüler, su yolcular gibi derbentçiler de kullanılmaktaydı. Bu hizmetlerle yükümlü olanlar örfi vergilerden muaf tutulurlardı, bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), c. 1, 424.

⁶⁸ BOA, C. EV, 215/10748-2. 3 Muharrem 1234/2 Kasım 1818.

⁶⁹ Haskan, Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 1, 229, 231.

⁷⁰ Arapçada "tutunmak, sarılmak, yapışmak" anlamlarına gelen temessük, diplomatik dilinde borç verilmesi, borcun ödenmesi, bir şeyin teslim edilmesi veya teslim alınması gibi durumlarda karşı tarafa verilen belgeyi ifade eder. Dolayısıyla Osmanlı bürokrasisinde herhangi bir hususta senet yerine verilen teslimat belgesidir, bk. Mübahat Kütükoğlu, "Temessük," *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2011), 40, 411.

⁷¹ BOA, TSMA. E, 768/24-2. Zilkâde 1009/Mayıs-Haziran 1601.

kepenk dükkân, mutasarrıfı İbrahim b. Abdullah tarafından Mustafa ibn Bekir'e devredilmiştir.⁷²

Öte yandan vakfın Üsküdar'da Sûk-i Sultânî ve vadi üzerinde bulunan bir tarafı el-Hâc Mustafa'nın mutasarrıf olduğu boş arazi ve iki taraftan umumi yola bitişik beş kepenk bir adet attar dükkânı bulunmaktadır. Dükkânın mutasarrıfı Mehmed Memi'nin evlat bırakmadan vefat etmesi üzerine dükkân vakfın mütevellisi Hasan bin İskender el-Cündî tarafından Trablus kadısı Yusuf Efendi ibn Abdulbasîr Efendi'ye 50 akçe ücret-i müeccele ve 28 bin akçe ücret-i muaccele ile şahitler huzurunda kiralanmış ve ücret-i muaccele olan 28 bin akçe Yusuf'tan alınmıştır.⁷³

Vakfın cami civarındaki dükkânlarından Valide Sultan Hamamı yanında bir tarafı Mehmed Çelebi dükkânına ve bir tarafı Hacı Mustafa uhdesinde olan boş arazi, iki taraftan umumî yolla bitişen beş kepenk dükkâna 50 akçe icâre-i müeccele ile Yusuf Efendi ile Memi b. Abdullah er-Râcil ortak olarak mutasarrıf iken, Memi kendi rızasıyla dükkânın yarım hissesini Yusuf Efendi'ye devretmiştir.⁷⁴

Yine Üsküdar'da vadi üzerinde vakfın dükkânlarından Taş Köprüye muttasıl bir taraftan kürkçü Mehmed Çelebi'ye, bir tarafı Hacı Mustafa tasarrufunda olan boş arazi ve iki tarafı umumi yolla bitişen bir adet dükkâna mutasarrıf olan Yusuf Efendi vefat etmiştir. Dükkân oğlu Yakub'a ve kızları Zahide ile Âbide'ye intikal etmiştir. Onlar da icâre-i muaccele olarak 600 akçe vermişler, icâre-i müeccele olarak da her ay vakfa 60 akçe ödemektedirler.⁷⁵

Diğer taraftan vakfın akarları arasında hamamlar da bulunmaktadır. Nitekim 1 Muharrem 971/21 Ağustos 1563 tarihli sicil kaydından vakfa ait Dere Kemal Câmii mahallesinde bulunan hamamın vakfın mütevellisi Hacı Hamza b. Mustafa'nın, tarafların hazır bulunduğu mecliste bir yıllığına Fîruz Ağa Mahallesi'nden Şengül hamamcısı İbrahim b. Halil'in ke-

⁷² BOA, *T SMA. E*, 768/24-3. 17 Rebiulevvel 1034/28 Aralık 1624.

⁷³ BOA, *T SMA. E*, 768/24-4. 5 Zilhicce 1027/23 Kasım 1618.

⁷⁴ BOA, *T SMA. E*, 768/24-5. Rebiulevvel 1028/Şubat-Mart 1619.

⁷⁵ BOA, *T SMA. E*, 768/24-6. Rebiulâhır 1031/Şubat-Mart 1622.

faletiyle İstanbul Kasımpaşa Mahallesi'nden Mehmed b. Mustafa'ya altı bin akçeye kiralanmıştır.⁷⁶ Mehmed Paşa'nın evinin yanında olduğu belirtilen, fakat tam olarak nerede olduğu bilinmeyen yıllık geliri 2.000 akçe olan bir hamam, hamamın yanında yıllık geliri 180/160 akçe olan bir ev ve Şengül hamamının yanında senelik geliri 540 akçe olan iki adet hane bulunmaktadır.⁷⁷

Yine vakfa ait İstanbul'da Cezerî Kasım Paşa Mahallesi'nde bulunan hamam 987/1580 tarihinde tamire muhtaç hale geldiğinden, vakfın mütevellisi Şeyh Mehmed b. Nefes, Ali b. Abdi'den bir senelik kira bedeli olan 10 bin akçeyi peşin alarak hamamı tamir ettirmiştir.⁷⁸

Vakıf Görevlileri ve Tahsisatları

Vâkıf Dâvud Paşa, evkâfın gelirlerinin nasıl harcanacağını bizzat tayin etmemiştir. Onun vefatından sonra vakfın gelirlerinin cami ve imârethanenin masraflarına nasıl harcanacağını ve görevlilere nasıl tevzi edileceğini Kadı Abdurrahman şer'î olarak tayin etmiştir.⁷⁹

261

OMÜİFD

Görevliler/Masraflar	Tahsisat/dirhem
Cüzhan 10 kişi her birine 2 dirhem	20
Hatip	3
İmam	4
Müezzin	3
Kayım	3
Muarrif	2
Cüzhan 5 kişi	5
Müteveli	7
Câbi*	3
Kâtip	2
Misafirhane sorumlusu	1

⁷⁶ İKS, Üsküdar Mahkemesi 26 (H. 970-971 / M. 1562-1563), Rifat Günalan, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi 2010), 7, 122. 1 Muharrem 971/21 Ağustos 1563.

⁷⁷ Barkan, *İstanbul Vakıfları*, s. 243; Mehmet Canatar, *İstanbul Vakıfları*, 377.

⁷⁸ İKS, *Üsküdar Mahkemesi* 51 (H. 987-988/ M. 1579-1580), Rifat Günalan, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi 2010), 8, 65.

⁷⁹ Vakfiye, 11a-13a.

* Câbi; vakıflara ait kira ve gelirleri toplayan görevlidir, geniş bilgi için bk. Mehmet İpşirli, "Câbi", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1992), 6, 529-530.

Vakfın muhasebecisi	1
Kilerci	1
Aşçı	2
Caminin hasır, kandil ve lambalarının yağlarına	1
Buğday ayıklayan	1
İmaretin eti	10
Ekmek	10
Buğday	8
Odun	2
Tuz, nohut ve soğan	1

Vakıf görevlilerinin ücretlerini gösteren başka kaynaklardaki bilgilere göre tahsisatlar şöyledi:⁸⁰

Görevliler	Günlük
Cüzhan 10 kişi her birine 1 akçe	10
İmam-Hatip	5
Müezzin	3
Kayyım	3
Muarrif	2
Cüzhan 5 kişi	5
Müteveli	6
Câbi	3
Kâtip	2

Vakıf Görevlerinin Tevcihleri

Vakıf hizmetlerinin yürütülebilmesi için vakfiyede tahsis edilen görevlere *cihet* denilmekteydi. Cihet sahipleri aynı anlama gelen “ashâb-ı cihât”, “ashâb-ı vezâif, mürtezika-i evkaf” gibi isimlerle de anılmaktaydı. Vefat eden cihet sahibinin geride kalan evladı varsa görev öncelikle ona, yoksa liyakat ve ehliyet sahibi birine tevcih edilmekteydi. Ancak tevcih işlemi defterhâne-i âmiredeki kayıtların incelenmesinden sonra yapılmaktaydı.

Kara Dâvud Paşa Camii Vakfının tevliyet ve diğer cihetlerinin tevcihine ilişkin arşiv belgelerinde birçok kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlarda tevcihlerin yaşlılık, hastalık gibi sebeplere bağlı feragat ve devretme şeklinde yapıldığı görülmekle birlikte, daha çok vefat sebebiyle yapıldığı görülmektedir. Burada vakıf tevcihatlarından bazılarına yer vermek isti-

⁸⁰ Barkan-Ayverdi, *İstanbul Vakıfları*, 243; Mehmet Canatar, *İstanbul Vakıfları*, 378.

yoruz. 942/1535 tarihli bir sicil kaydından vakfın mütevellisi Kemal Halife, hatibi Süleyman ve müezzini Mahmud'un da hazır buldukları mecliste Dâvud Paşa Câmii'inde günlük iki akçe ile kayyım ve ferrâşlık vazifesi yapan Yarımca Hamza b. Abdullah, hizmeti yürütemeyecek derecede ihtiyarladığını belirterek, yerine Ali b. İlyas'ı günlük bir akçe ile tayin ettiğini ikrar etmiştir.⁸¹ Bu hükümden Hamza'nın görevini vakıftan aldığı iki akçenin bir akçesini vererek görevi Ali'ye devrettiği anlaşılmaktadır. Vakfın dört akçe vazife ile cüzhanlık cihetine mutasarrıf olan Mehmed ve Ömer Dede evlat bırakmadan öldüğünden mahlûl kalan cüzhanlık görevi, vakfın mütevellisi Ser-hâzin-i enderûn-i hâssa es-Seyyid İbrahim'in arzı üzerine el-Hâc Mehmed halife ibn İbrahim'e verilmiştir.⁸² Üsküdar'da Dâvud Paşa Câmii'nde günlük üç akçe ile müezzin ve bir akçe ile cüzhan olan Ali Fakı vazifelerini kendi rızasıyla ehliyet ve liyakat sahibi olduğu anlaşılan Mevlânâ Ömer Fakih'e bırakmıştır.⁸³ Vakfın üç akçe vazife ile kâtibi olan Ali halifenin çocuksuz ölmesi üzerine mahlûl kalan vazifesi İbrahim halifeye tevcih edilmiştir.⁸⁴

Vakfın yevmî dört akçe ile Karaoğlan köyü cibâyetine, yevmî üç akçe ile Bekri köyü cibâyetine, günlük iki akçe ile cüzhânlık cihetine sahip olan el-Hâc Mehmed halife b. Ebûbekir fevt olmuştur. Oğlu Dârüssaâde Ağası kâtibi Mehmed Emin Efendi kendisine intikal eden vazifelerden rızasıyla İbrahim halife ibn İsmail namına feragat etmiştir.⁸⁵

Vakfın yevmi iki akçe ile cüzhanlık, bir akçe ile devirhanlık cihetine mutasarrıf olan Mehmed halife görevlerini kendi isteğiyle Şaban'a devretmiştir.⁸⁶

Yine Ser-hâzin-i enderûn-i hâssa Seyyid Ahmed Ağa'nın arzıyla vakfın iki akçe vazife ile cüzhanlık cihetine mutasarrıf olan Hacı Ahmed'in

⁸¹ İKS, *Üsküdar Mahkemesi* 9, c. 4, 326. Rebiülâhır 942/Ekim 1535.

⁸² BOA, C. EV, 345/17509-1. 12 Cumâdelûlâ 1219/19 Ağustos 1804.

⁸³ İKS, *Üsküdar Mahkemesi* 2, 320.

⁸⁴ BOA, C. EV, 71/3547-1. 23 Cumâdelûlâ 1135/1 Mart 1723.

⁸⁵ BOA, *TSMA. E*, 827/20-7. Tarihsiz.

⁸⁶ BOA, *TSMA. E*, 827/20-16. 27 Zilkade 1103/10 Ağustos 1692.

çoçuksuz ölmesi üzerine görevi İsmail halife b. Ali'ye verilmiştir.⁸⁷ Bu arada vakfın yevmi iki akçe vazife ile ihlas-hânlık cihetine mutasarrıf olan Fatma bt. Muhammed beratı zayi olduğundan yenilenmesini talep etmiştir.⁸⁸

Ser-hâzin-i Enderûn Hasan, vakfın yevmi iki akçe ile cüzhanlığına, bir akçe ile devirhanlığına mutasarrıf olan el-Hâc Hüseyin b. Mehmed fevt olduğundan görevlerin oğlu İbrahim Ethem halifeye verilmesini talebi üzerine görevler oğlu İbrahim Ethem'e tevcih edilmiştir.⁸⁹ Ser-hâzin-i Enderûn-i Hümâyûn Hasan'ın arzında hazinedar başı ağa nezâretinde olan vakfın tevliyetine mutasarrıf olan Eski Osman Ağa iktidarı olmadığından tevliyet görevini kendi rızasıyla Dergâh-ı âlî kapıcıbaşlarından Servili Hüseyin Ağa'ya devretmiştir.⁹⁰

Yine Ser-hâzin-i enderûn Hasan imzasıyla vakfın yevmi üç akçe ile müezzinlik ve iki akçe ile kassamlık vazifesine sahip olan Mehmed Emin halife ibn Hasan'ın görevlerini kendi rızasıyla Süleyman halife ibn Mehmed'e ferağ ettiği bildirilmiştir.⁹¹ Vakfın öğle vakti cüzhânlarından günlük iki akçe vazife ile cüzhân olan Ömer Dede'nin evlat bırakmadan ölmesi üzerine görevi Ebûbekir halife ibn Mustafa'ya tevcih edilmiştir.⁹²

Vakfın iki akçe kitâbet cihetine⁹³ mutasarrıf olan Rıdvân evlat bırakmadan vefat ettiğinden mahlul olan kitâbet vazifesi mütevellî es-Seyyid İbrahim'in talebi üzerine Hâfız Abdulfettâh Halife ibn Ali'ye tevcih edilmiştir.⁹⁴ Vakfın nâzırı olan Ser-hâzin-i Enderûn-i Hümâyûn es-Seyyid İbrahim bir arızasında nezareti altında bulunan evkaftan Üsküdar'da

⁸⁷ BOA, C. EV, 608/30680. 29 Cumâdelûlâ 1183/30 Eylül 1769.

⁸⁸ BOA, TSMA. E, 827/20-11. 17 Cumâdelûlâ 1213/27 Ekim 1798.

⁸⁹ BOA, C. EV, 219/10929-1. 19 Rebiulevvel 1210/3 Ekim 1795.

⁹⁰ BOA, C. EV, 226/11287-1, 2. 5 Rebiulevvel 1210/19 Eylül 1795.

⁹¹ BOA, C. EV, 275/14003-1. 11 Safer 1210/27 Ağustos 1795.

⁹² BOA, TSMA. E, 827/20-13. 3 Cumâdelûlâ 1213/13 Ekim 1798.

⁹³ Müderrislik, hatiplik, imamlık, müezzinlik, kayımlık ve mütevellilik/tevliyet gibi vakıf müesseselerine ait görevlere "cihet", bunlara vakfın gelirinden verilen maaş ve tahsisatlara da "vazife" denir, bk. Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 263, 268.

⁹⁴ BOA, C. EV, 334/16985. 19 Cumâdelûlâ 1219/28 Temmuz 1804.

bulunan Kara Dâvud Paşa Vakfı mahsulünden verilmek üzere günlük bir akçe ile Pazartesi ve Perşembe günleri cüzhân, yevmi bir akçe vazife ile vekil-i harç olan Veliyyüddin, yine bir akçe vazife ile salâ müezzini olan Mehmed Abdi ve yine bir akçe vazife ile Ebu'ş-Şeyh imâret olan Mehmed Yusuf kulları ve çocukları olmadan öldüklerinden dört akçe vazifeleri mahlûl kalmıştır. Erbâb-ı istihkaktan Süleyman halife ibn Mehmed'in bu vazifeleri îfaya muktedir olması sebebiyle adı geçen dört akçe cihetlerin ona verilmesi talep edilmiştir. Defterden kayıtları çıkarılarak söz konusu vazifeler nâzırın isteği doğrultusunda Süleyman'a verilmiştir.⁹⁵ Yine yevmi bir akçe vazife ile kılârî olan Bekir Hasan çocuğu olmadan öldüğünden hizmeti muattal kalmıştır. Vazifesi hak sahiplerinden olan Mehmed halife ibn Mehmed'e tevcih edilmiştir.⁹⁶

Diğer taraftan 4 Cumâdelâhıra 1223/28 Haziran 1808 tarihinde cülûs vaki olduğundan beratların yenilenmesi gerektiğinden Kara Dâvud Paşa Camii vakfının mütevellisi Süleyman Ağa'nın 12 Rebûlevvel 1222/20 Mayıs 1807 tarihinde Sultan IV. Mustafa zamanında verilen beratı, talebi üzerine kaydı çıkarılarak tecdid edilmiştir.⁹⁷

Vakfın mütevellisi Ser-hâzin-i enderûn-i hâssa çukadar-ı hazret-i Şehriyârî Süleyman'ın vefatıyla boşalan tevliyet, defterhâne-i âmiredeki kayıtlar çıkarıldıktan sonra 1227/1812'de Ser-müneccim-i hâssa Mahmud'a verilmiştir.⁹⁸

Yine Dâvud Paşa Camii'nin boş olan hitâbet vazifesi nâzırın talebi üzerine Seyyid Hüseyin halifeye sadaka buyurulması hususunda izn-i hümâyûn çıkmıştır.⁹⁹ Vakfın Karye-i Bekri câbisi olan el-Hâc Mehmed ibn Ebû Bekir halifenin vefat etmesi üzerine nâzır Hafız Mustafa'nın arzıyla vazifesi oğlu Mehmed Emin Efendi'ye intikal etmiş, o da vazifesini tevcih

⁹⁵ BOA, *Cevdet Belediye (C. BLD)*, 26/1297-1. 26 Rebûlevvel 1219/5 Temmuz 1804.

⁹⁶ BOA, *C. BLD*, 26/1297-1. 25 Rebûlevvel 1219/4 Temmuz 1804.

⁹⁷ BOA, *MFB*, 936/2. 4 Cumâdelâhıra 1223/28 Haziran 1808.

⁹⁸ BOA, *C. EV*, 341/17319-1. 1 Zilkâde 1227/6 Kasım 1812.

⁹⁹ BOA, Ali Emîrî Mustafa 3 (AE. SMST III), 196-15425-1.

yapılmazdan evvel kendi rızasıyla Hâfız Mustafa b. el-Hâc Ali'ye devretmiştir.¹⁰⁰

Yine vakfın nâzırı es-Seyyid İbrahim tarafından dile getirilen vakfın Mihaliç'teki cabisi Seyyid Mehmed'in bilâ-veled vefatı üzerine görevin Hafız İbrahim b. İsmail halifeye verilmesi istenmiştir. Defterdeki kayıtların kontrolünden sonra görev İbrahim halifeye tevcih edilmiştir.¹⁰¹ Günlük üç akçe vazife ile vakfın Bektaş köyü câbisi olan Hacı Musa çocuk bırakmadan vefat ettiğinden, görevi Hafız Mustafa b. el-Hâc Ali halifeye verilmesi uygun görülmüştür.¹⁰² Vakfın nâzırı es-Seyyid İbrahim'in arzı üzerine günlük iki akçe ile vakfın Geyve kazası kâtibi olan Rıdvan'ın çocuksuz vefatıyla vazifesi Hüseyin ibn Mustafa halifeye verilmiştir.¹⁰³ Vakfın günlük bir akçe ile salâ müezziniği cihetine mutasarrıf olan Mehmed ibn Abdi'nin, yine bir yevmî bir akçe ile şeyhül-imâret cihetine mutasarrıf olan Mehmed b. Yusuf'un evlatsız fevt olmaları üzerine muat-
266 tal kalan vazifelere, vakfın 25 senedir kayımlık hizmetinde bulunan
OMÜİFD Süleyman halife ibn Mehmed talip olmuştur.¹⁰⁴

Küçük evkaf muhasebe defterlerindeki kayıtlardan vakfın tevliyeti, Dergâh-ı âlî kapıcıbaşlarından Servili-zâde Hüseyin'in fevt olması üzerine 18 Şevval 1219/20 Ocak 1805 tarihinde Çukadâr-ı hazret-i Şehriyârî Süleyman'a tevcih edilmiştir. Servili-zâde Hüseyin ise tevliyeti kendisinden önce vakfın mütevellisi olan Kuşçu Eski Osman'dan tevliyetten el çekmesi/kasr-ı yed karşılığında 25 bin kuruş mukabili devralmıştır.¹⁰⁵

Yine vakfın mütevellisi Süleyman'ın talebi üzerine günlük altı akçe vazife ile vakfın cihâtına mutasarrıf bulunan vakfın kâtibi Abdülfettah b. Ali Efendi vefat ettiğinden, vazifesi büyük oğlu Raşid Ali halifeye veril-

¹⁰⁰ BOA, C. EV, 120/5975-1. 29 Cumâdelâhıra 1218/16 Ekim 1803.

¹⁰¹ BOA, C. EV, 109/5447-1. 16 Rebîulevvel 1219/21 Haziran 1804.

¹⁰² BOA, C. EV, 109/5448-1. 16 Rebîulevvel 1219/21 Haziran 1804.

¹⁰³ BOA, C. EV, 156/7751-1. 12 Cumâdelûlâ 1219/19 Ağustos 1804.

¹⁰⁴ BOA, TSMA. E, 827/20-5. 26 Safer 1219/6 Haziran 1804.

¹⁰⁵ BOA, C. EV, 204/10193-1. 1220/1805; BOA, MFB, 936/2. 4 Cumâdelâhıra 1223/28 Haziran 1808.

miştir.¹⁰⁶ Üsküdar'da Kara Dâvud Paşa Camii ve imâreti vakfından ödenmek üzere yevmi iki akçe cüzhanlık cihetine mutasarrıf olan Hafız Mustafa halife ibn el-Hâc Ali'nin bilâ veled fevt olması üzerine cüzhanlık vazifesi Mustafa halife veled-i Eyyub'a verilmiştir.¹⁰⁷

Mehmed Avni mührüyle vakfın yevmi dört akçe ile nezaretine 7 Zilhicce 1229/20 Kasım 1814 tarihinden beri mutasarrıf olan eş-Şeyh es-Seyyid Hafız İbrahim halife kendi rızasıyla vazifesini Abdullah Fenni halife ibn İsmail'e devretmek istediği belirtilmiş ve talebi uygun bulunmuştur.¹⁰⁸

Vakfın yevmi dört akçe vazife ile nâzırı olan Abdullah halife ibn İsmail sahip olduğu cihetini kendi hüsn-i rızasıyla Seyyid Hâfız İbrahim halifeye ferag ederek, elindeki atik beratını teslim etmiştir. Defter kayıtlarından da vakfın nâzırının Ser-hâzin-i Enderûn-i Hümâyûn olan şahsın arzıyla yapılageldiği anlaşılmıştır. Eski beratının kalemde hıfzedilmesi ve talep doğrultusunda tevcihin yapılması uygun görülmüştür.¹⁰⁹ Vakfın iki akçe ile kâtiplik, iki akçe ile Geyve kazası kâtipliği, bir akçe ile cüzhanlık cihetlerine mutasarrıf olan İsmail ibn Hasan'ın fevt olması üzerine cihetlerinin oğulları Hasan, Mehmed Arif ve Ahmed'e intikal ettiği, ancak tevcihden önce Hasan ve Mehmed Arif'in de vefat ettikleri ve çocukları olmadığı için de cihetlerin üçte iki hisselerinin mahlûl olduğundan bu görevlerin vakfın kâtibinin vekili bulunan Abdullah Fennî ibn İsmail'e verilmesi mütevellî tarafından inhâ edildiğinden tevcih uygun görülmüştür.¹¹⁰

Sultan Abdülhamîd hazretlerinin evkafı mülhakatından Üsküdar'da Kara Dâvud Paşa vakfının yevmi dört akçe ile İstanbul ve Üsküdar cibâyetine, yevmi üç akçe ile cüzhan ve devirhanlık vazifesine sahip olan Mehmed ibn Ahmed halife fevt olduğundan, vakfın kaymakam vekili

¹⁰⁶ BOA, C. EV, 109/5404-1. 17 Zilhicce-19 Mart 1805.

¹⁰⁷ BOA, C. EV, 372/18884-1. 29 Zilkâde 1228/23 Kasım 1813.

¹⁰⁸ BOA, C. EV, 284/14468-1, 2. 13 Safer 1230/25 Ocak 1815.

¹⁰⁹ BOA, C. EV, 284/14468-2. 13 Safer 1230/25 Ocak 1815.

¹¹⁰ BOA, C. EV, 52/2572-1. 20 Zilhicce 1234/10 Ekim 1819.

Seyyid Mehmed Arslan tarafından görevlerinin oğlu Mehmed'e tevcihinin arz edilmesi üzerine söz konusu vazifeler evkaf müfettişinin tahkikatından sonra oğluna verilmiştir.¹¹¹

Evkâf-ı mazbûttadan¹¹² Sultan I. Abdühamid evkâfından bedeli ödenmek üzere aylık kırk kuruş vazifeyle Kara Dâvud Paşa camiinde vaizlik, günlük bir akçe vazifeyle Salı ve Perşembe günlerinde iki adet cüzhanlık cihetlerinin Kazanlık muhâcirlerinden hoca Mehmed Efendi'nin beyanıyla 22 Zilhicce 1306/19 Ağustos 1889 tarihinde sağır oğlu Ahmed Zühdü'ye tevcih edilmiştir.¹¹³ Aynı belgeden vaizlik hizmetinin son zam ile 80 kuruş olduğu belirtilmektedir.

Vakfın Muhasebesine İlişkin Kayıtlar

Kara Dâvud Paşa Camii ve imâreti vakfının mütevellisi Süleyman ile diğer tevcihat sahipleri/vakıf görevlileri arasında ücret konusunda ortaya çıkan anlaşmazlık üzerine vakfın 1227/1812 senesine ait gelir gider kayıtları incelenmiştir. Vakfın imaretine ait Karesi sancağında Haydar nâhiyesine bağlı Kuşluköy ve Karaoğlanlar, Altunyali mezraası bedel-i iltizâmının 4.000 kuruş ve Paşa sancağında Bekir Bey'in bedel-i iltizâmının 2.500 kuruş olmak üzere gelirlerin toplam 6.500 kuruş olduğu görülmüştür. Paşa sancağında Orta (?) kazasına tabi Hasan Fakih Karyesi'nin bedel-i iltizâmı 500 kuruş ve musakkafât kirası 105 kuruş toplam 605 kuruş olup, masraflara ayrılmıştır. Vakfın hizmetçilerine fermân gereği tevzi ve taksim için ayrılması gereken 1.000 kuruş, imârete ait köylerin gelirleri olan

¹¹¹ BOA, C. EV, 225/11246-1, 2. 21 Cumâdelâhıra 1256/20 Ağustos Temmuz 1840.

¹¹² Evkaf Nezaretinin kurulmasından sonra ortaya çıkan dört çeşit vakıftan biri mazbut vakıflardır. Mazbut vakıflar doğrudan doğruya Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti tarafından idare olunan vakıflardır. Mazbut vakıfların üç kısmından biri de mütevellisi kalmayan vakıflar olup, tevliyeti vâkıfın fûruuna veya civar hısımlarına ve sâir akrabalarına şart edilmiş ancak zamanla meşrutun lehi münkariz olmakla mütevellisi kalmamış olan vakıflardır. Bunlar da Evkâf Nezâreti tarafından zabtedilerek idare edilen vakıflardır. Bu gibi vakıflarda mütevellinin tayini şeran hâkimin hükmü ile yapılmaktadır. Bundan dolayı Evkaf Nezâreti'nin bu tür vakıfları zapt edebilmesi, ya hâkimin hükmü veya bizzat hükümdar tarafından nazırın tevliyete nasbı ile olabilmektedir. Evkaf nâzırı mazbut vakıfların bu kısmında bizzat mütevellî durumundadır, bk. Nazif Öztürk, *Vakıflar*, 92-94.

¹¹³ BOA, *Evkaf Berat (EV. BRT)*, 283/4-2, 3. 20 Teşrînievvel 1325/2 Kasım 1909.

6.500 kuruştan çıkarıldıktan sonra kalan 5.500 kuruş vakfın 1227/1812 senesine mahsuben fazlası görünmektedir.¹¹⁴

Dâvud Paşa imâreti vakfından Haydarlar nâhiyesine tabi Karaoğlanlar köyü ve Altunyalı ile Durak mezralarının senelik 1.212 akçe hasılatı olduğu, yine aynı nâhiyede bulunan Yoğunlar ber-mûceb-i defter-i atık, çiftlik-i Burak elli beş akçe ve yine aynı nâhiyeye bağlı Kuşluköy 7.045 akçe hâsılatı olduğu belirtilmektedir. Vakfa ilişkin 923/1517-18 tarihli imzalı bir kıta vakfiyesinin defter-i âmirede mahfuz bulunduğu da ifade edilmektedir. Karye-i Karacalar'ın ise 1.756 akçe hâsılatı kaydedilmektedir. Vakfiye sûretinin de yer aldığı evrakta vakfa ait köylerin gelirlerine başkaları tarafından müdahale edilmemesi istenmiştir.¹¹⁵

Vakfın gelir-gider muhasebesi müteveli, kâtip ve görevlileri/mürtezikasını marifetiyle birlikte görülmektedir.

Vakfın müteveli Seyyid Osman Ağa zamanında 1196/1783 senesi Mart başından Şubat sonuna mukâtaa gelirlerinin 163.976 kuruş, masrafları ve görevlilerin ücretlerinin 224.216 kuruş olduğu hesaplanmıştır. Gelirlerin giderleri karşılama yaptığı görülmekte vakfın 60.240 akçe borcu olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁶

Vakfın 1196/1783 senesi Martı başından 1197/1784 senesi Şubat'ı sonuna kadar müteveli Osman Ağa zamanında iki senelik muhasebesine göre gelirleri 96 senesi 164.857, 97 senesi 145.520 akçe olmak üzere toplam 310.376 akçe olarak gerçekleşmiştir. Bunun 27.040 akçesini kira gelirleri oluşturmaktadır. Personel maaşı ödemeleri ve masraflar ise 343.952 akçe olmuştur. Buna göre vakfın 33.576 akçe borcu çıkmıştır.¹¹⁷ Bu masrafların içinde eşkıyalık yapan vakıf mallarını zapt eden Mustafa ve Sunullah ile

¹¹⁴ TKGM, *TADB_TTD_VCİDİT* 22/10-11. 7 Şaban 1227/16 Ağustos 1812; HAT, 250/14181; BOA, HAT, 1301/50657. Tarihsiz.

¹¹⁵ BOA, C. EV, 147/7349-1. 4 Cumâdelâhıra 1230/14 Mayıs 1815.

¹¹⁶ BOA, Topkapı Sarayı Müze Arşivi Defterleri (T SMA. D.), 8455/1-1.

¹¹⁷ BOA, T SMA. D. 8383/1-1. 1197/1784.

bazı şahısların muhakemesine ilişkin masraflar ve ilam harçları, görevlilerin harcırahları 134.860 akçe gibi önemli bir meblağ teşkil etmektedir.¹¹⁸

Kara Dâvud Paşa vakfının müteveli Seyyid Osman zamanında 1199/1785 Mart başından 1200/1787 senesi Şubat sonuna kadar iki yıllık gelir 289.280 akçe, gideri ise 521.022 akçe olarak gerçekleşmiştir. Vakfın 231.742 akçe borcu çıkmıştır. Gelirler içinde Karye-i Karaoğlan'ın 192.000 akçe ile ilk sırada olduğu görülmektedir. Gelirler içinde Üsküdar'daki müsakkafât kiralari ise 25.280 akçe olmuştur. Giderler içinde personel ücretleri 69.740 akçe olmuştur.¹¹⁹

Vakfın Karaoğlan Karyesinde ashab-ı tımar ile yaşanan anlaşmazlık vakfa çok pahalıya mal olmuştur. Nitekim mahallinde görülecek dava için müteveli, müfettiş, çavuş ve sair görevlilere önemli miktarda harcırah ödendiği gibi mahkeme masraflarının ciddi bir yekûn tuttuğu görülmektedir. Nitekim görevlilerin Bursa'ya gidiş gelişleri için harcırah olarak 221.400 akçe ödenmiştir. Ayrıca 111.000 akçe de mahkeme masrafları için ödeme yapılmıştır. Dolayısıyla mahkeme giderlerinin toplamı 332.400 akçeye ulaşmaktadır. Kalan 118.912 akçe ise vakfın diğer kalemlerine harcanmıştır.¹²⁰

Yine vakfın Mart 1199/1785 ile Şubat 1206/1793 arasında müteveli es-seyyid Osman Ağa zamanında sekiz yıllık muhasebesine göre vakfın 18.040 kuruş gelirine karşılık vazifelilere yapılan ödemeler de dahil toplam 7.620 kuruş masrafı olmuştur. Görevlilere ödenen miktar 2.192 kuruştur.¹²¹ başka bir belgedeki verilere göre vakfın aynı yılları kapsayan muhasebesinden her sene için 144.440, sekiz senelik geliri 101.120 akçesi kira geliri olmak üzere 1.157.220 akçe, ödemeleri ve giderleri 2.746.754 akçe olarak gerçekleşmiştir. Mukâtaa gelirinin en çok olduğu köy yıllık 96.000 akçe ile Karaoğlanlar köyü olmuştur. Sekiz yılda vakıf hizmetlilerine ve görevlilerine ödenen para 279.360 akçe olmuştur. Vakfın davala-

¹¹⁸ BOA, TSMA. D. 8383/1-1. 1197/1784.

¹¹⁹ BOA, TSMA. D. 6314/1-1. 1200/1786.

¹²⁰ BOA, TSMA. D. 6314/1-1. 1200/1786.

¹²¹ BOA, TSMA. D. 6314/1-2. 29 Zilhicce 1206/18 Ağustos 1792.

rına ilişkin ilam, harcırah vs. mahkeme masraflarının 596.800 akçe gibi çok yüksek bir meblağ olduğu görülmektedir.¹²² Dolayısıyla muhasebe kaydından gelirlerinin harcamalarına göre az olduğu ve karşılamaadığı ve vakfın 231.742 akçe borcu olduğu anlaşılmıştır.¹²³

Vakfın 1229/1815 senesi Martı başından Şubat'ı sonuna kadar bir yıllık gelir gideri müteveli, kâtip ve bütün görevliler hazır oldukları halde görülmüştür. 1.054,5 kuruş caminin tamirine ayrılmış, 140 kuruş mütevelinin elinde kalmıştır. Bunun dışında gelir ile gider eşit olmuştur.¹²⁴ 9.196 akçe geliri, 1.000 kuruşu caminin tamir ve bakımı için ayrılmış, 8.196 kuruş kalmıştır. Giderleri de 8.196 kuruş olmuş gelir gider eşit olmuştur.¹²⁵

Diğer taraftan bu tarihte caminin tamire muhtaç olduğu vakfın gelirinin çok masraflarının az olduğu belirtilmektedir. Müteveli Hüseyin zamanında 1230/1816 Mart başından Şubat sonuna kadar bir yıllık muhasebesinden vakfın toplam gelirinin 9.055 kuruş olup, bunun 1.000 kuruşu caminin tamirine ayrılmıştır.¹²⁶ Gelirlerin 105 kuruşunun kira bedeli olduğu kaydedilmektedir. Gelirleriyle giderlerin eşit olduğu görülmektedir.¹²⁷ Yine vakfın mütevellisi Hüseyin zamanında 1231/1817 senesi Mart başından Şubat sonuna kadar görülen muhasebesinde vakfın gelir ve giderlerinde bir değişiklik olmamıştır. Gelirlerinin toplamı 9.055 kuruş olup bunun 1.000 kuruşu tamirata ayrılmıştır. Caminin tamirata için ayrılması şart kılınmış olan 1.000 kuruşun üç senede birikmiş olan 3.000 kuruş müteveli tarafından sarraf Kantarcıoğlu Artin zimmetinde muhafaza edilmiştir. Kalan 8.055 kuruş da görevlilerin ücretleri genel giderlere harcanmıştır.¹²⁸ Vakfın “Bedel-i iltizâm mukâtaa-i Bekri ve Bektaş ve tevâbihâ der-cânib-i Rumeli” ifadesinden vakfın Rumeli'de emlaki olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁹ “Bedel-i iltizâm mezraa-i Hasan Fakih der cânib-i

¹²² BOA, TSMA. D. 8383/2-1. Muharrem 1206/Eylül 1792.

¹²³ BOA, TSMA. D. 8383/2-1. Muharrem 1206/Eylül 1792.

¹²⁴ BOA, EV. HMM. d. 8334/4. 19 Zilhicce 1231/10 Kasım Mart 1816.

¹²⁵ BOA, EV. HMM. d. 8334/3. 15 Rebiulâhır 1230/27 Mart 1815.

¹²⁶ BOA, TSMA. D. 6314/1-2; BOA, EV. HMM. d. 8334/4. 19 Zilhicce 1231/10 Kasım 1816.

¹²⁷ BOA, EV. HMM. d. 8334/4. 19 Zilhicce 1231/10 Kasım 1816.

¹²⁸ BOA, EV. HMM. d. 8334/5. 1 Cumâdelûlâ 1232/19 Mart 1817.

¹²⁹ BOA, EV. HMM. d. 8334/5.

Edirne" ifadesinden Hasan Fakih köyünün de Edirne tarafında olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁰

Vakfın mütevellisi Hüseyin zamanında 1232/1818 senesi Mart başından Şubat sonuna kadar bir yıllık muhasebesinden gelirlerinin 9.955,5 kuruş olduğu hesaplanmıştır. Yine bunun 1.400 kuruşu caminin tamiri için ayrılmıştır. Cami için ayrılan Sarraf Kantarcıoğlu'ndaki para 4.400 kuruşa çıkmıştır. Vakfın gelirlerinden 8.515,5 kuruş kalmıştır. Bu para da vakfın vazifelileriyle diğer giderlerine harcanmıştır.¹³¹ 1233/1819 senesinde ise vakfın 9.055 kuruş geliri, bunun 1.000 kuruşu cami tamirâtı için ayrıldıktan sonra kalan 8.055 kuruş vakfın masraflarını karşılamaya yetmemiştir. Vakfın vezâyifât ve rüsumat ve diğer masraflarının toplamı 7.942 kuruş olmuş, 6.800 kuruş da caminin tamirâtına harcanmıştır. Böylece vakfın toplam harcamaları 14.742 kuruşa balığ olmuştur. Vakfın geliri olan 8.055 kuruşa Sarraf Kantarcıoğlu'nda bulunan 5.400 kuruş da ilave edilince vakfın toplam parası 13.455 kuruşa ulaşmıştır. Harcamalardan sonra vakfın 1.287 kuruş borcu kaldığı anlaşılmaktadır.¹³² Cami yandıktan sonra yangından kalan kurşun, çivi ve benzeri malzemeler vakıf görevlileri tarafından satılarak 1.300 kuruş elde edilmiş ve bu para vakfın borcunun ödenmesi için mütevelliyeye teslim edilmiştir.¹³³

Yine vakfın mütevellisi Hüseyin zamanında 1234/1820 Mart-Şubat arası bir yıllık görülen muhasebesinde 9.055 kuruş gelirin karşılık 8.655 kuruş harcaması olmuştur.¹³⁴

1234 senesi gelirinden fazla zuhur eden 403 kuruş, 1235 senesi 8.900 kuruş mukâtaa gelirleriyle toplam 9.953 kuruş etmektedir. Bunun 700 kuruşu cami civarında Havva hatunun arsasının satın alınmasına, geriye

¹³⁰ BOA, *EV. HMMH. d. 8334/4.* 19 Zilhicce 1231/10 Kasım 1816.

¹³¹ BOA, *EV. HMMH. d. 8334/6.* 15 Cumâdelülâ 1233/23 Mart 1818.

¹³² BOA, *EV. HMMH. d. 8334/7.* 23 Cumâdelülâ 1234/20 Mart 1819.

¹³³ BOA, *EV. HMMH. d. 8334/7.* 4 Receb 1234/29 Nisan 1819.

¹³⁴ BOA, *EV. HMMH. d. 8334/8.* Gurre-i Şaban 1235/14-24 Mayıs 1820.

kalan 8.653 kuruş da Sarraf Kantarcıoğlu Artin isimli zımmîye muhafaza etmesi için emaneten verilmiştir.¹³⁵

Vakfın müteveli Hüseyin zamanında 1236/1822 senesinde Mart başından Şubat sonuna kadar bir yıllık muhasebesinden 11.255 kuruş geliri olduğu, buna karşılık 7.529,5 kuruş masrafı olduğu görülmektedir. Buna göre vakfın bu sene 3.725,5 kuruş giderlerinden para kalmıştır.¹³⁶ 1237/1823 senesinin altı aylık muhasebesine göre gelirleri 9.055 kuruş, masraflarının 3.771 kuruş olduğu ve 5.284 kuruş fazlası kaldığı görülmektedir.¹³⁷

Vakfın 1237/1823 senesi Martı başından Şubat sonuna kadar bir yıllık geliri ve vakıf görevlilerinin altı aylık ücretleriyle diğer giderleri müteveli ve vakıf çalışanları huzurunda görülmüştür. Cami bundan önce yandı-ğından yeniden inşası için müteveli ve vakıf görevlileri altı aylık ücretlerini cami inşaatı için kendi rızalarıyla teberru etmişlerdir. 5.284 kuruş meblağ toplanmış olup, 1236 senesi fazlasıyla 1237 senesi fazlasının da cami inşaatı için harcanması planlanmıştır. Keşif yapıldığında mevcut paranın yetmemesi halinde 1238/1824 senesi gelirlerinden ilave yapılması kararlaştırılmıştır.¹³⁸

Öte yandan Mart 1258/1842 senesinden 1259/1843 senesi Şubat sonun kadar iki yıllık muhasebesi ise şu şekildedir. Gelirleri 36.400 kuruş giderleri ise 20.676 kuruştur. 15.724 kuruş fazlası kalmıştır.¹³⁹

Vakıf Emlâkine İlişkin Davalar

Vakıf emlakine ilişkin davaların genellikle vakıf arazisinin işgali veya kira alacaklarının tahsilinde yaşanan problemler, bazen de müteveli ile vakıf görevlileri arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklandığı görülmektedir.

¹³⁵ BOA, EV. HMM. d. 8334/8. Gurre-i Şaban 1235/14-24 Mayıs 1820.

¹³⁶ BOA, EV. HMM. d. 8693/3. 9 Şaban 1237/1 Mayıs 1822.

¹³⁷ BOA, EV. HMM. d. 8693/3-2. 5 Zilhicce 1237/23 Ağustos 1822.

¹³⁸ BOA, EV. HMM. d. 8693/3. 9 Şaban 1237/1 Mayıs 1822.

¹³⁹ BOA, EV. d. 11709-4. 1260/1845.

Merhum Kara Dâvud Paşa Vakfı'nın mütevellisi Mustafa Ağa b. Murteza ile Mültezim Hulvanî Ahmed b. Mehmed kira konusunda aralarında yaşanan anlaşmazlık sebebiyle mahkemelik olmuşlardır. Hulvanî Ahmed vakfın Mihaliç kazasına bağlı Karaoğlanlar mezraa mukâtaasını 1172/1758 senesinden itibaren 1.350 kuruş karşılığında bir yıllığına kiralamıştır. Kira bedelinin 1.225 kuruşunu müteveli olan Mustafa Ağa'ya peşin olarak teslim etmiş, 125 kuruş borcu kalmıştır. Kiraladığı mukâtaa mahalline giden Mültezim Hulvanî Ahmed Ağa, kiraladığı arazinin bir kısmının tımar arazisi olduğu iddiasıyla zapt edildiğini, dolayısıyla alacağı mahsulün ödediği kira bedelini karşılamadığından zarar ettiğini belirterek kiralama işinden vaz geçmiştir. Müteveli Mustafa Ağa'dan da peşin verdiği 1.225 kuruştan hububat rüsûmu olarak aldığı 43,5 kuruş düşüldükten sonra kalan parasının ve borç senedinin iadesini istemiştir.

274 Vakfın nâzırı tarafından Hulvânî İsmail mübâşir tayin edilerek mez-
OMÜİFD raya gönderilmiş, yapılan tespitte vakfın ambarında 250 kile¹⁴⁰ buğday olduğu görülmüş, arpa, alef ve diğer hububâtın tespiti yapılmıştır. Müteveli davasını tashih ve beyana kâdir olamamış, yemine de rıza göstermemiştir. Bu sebeple Mustafa Ağa'nın iltizam bedeli olarak aldığı 1.225 kuruştan Mültezim Hulvânî Ahmed'in aldığı 43,5 kuruş çıkarıldıktan sonra kalan 1.186,5 kuruşu mültezime tesliminin müteveli Mustafa'ya tembih edilmesi, mültezimin ise mukâtaa mahsulünden ambara koyduğu 250 kile hinta ve kara terekeden toplanmış 60 keyl/kil hububatı mahallinde müteveli veya onun yetkili kıldığı şahsa teslimi istenmiştir. Diğer taraftan müteveli Mustafa'nın iddiası üzere mültezimin vakfın şerf öşrünün dışında aldığı veya almadığı ne varsa mahallinde zaten belli olacağı belirtilmektedir. Tarafların mahallinde muhakeme olunmaları ve mültezimin mukâtaa mahsulâtından neler aldığı, vakfın reâyâsından ve tarafsız Müslümanlardan soruşturulup öğrenilebileceği ifade edilmiştir. Mültezim Ahmed de Haremeyn Müfettişi huzurunda müteveli ile muhâkeme

¹⁴⁰ Osmanlı döneminde daha çok kuru meyve ve hububat ölçümünde kullanılan eski bir ölçektir. Yıllara ve bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte bir İstanbul kilesi takriben 25 kg civarında idi, bk. Cengiz Kallek, "Kile," *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25, 568-571.

olunmak istediğini beyan etmesi üzerine konu Haremeyn müfettişine havale edilmiştir.¹⁴¹

Vakfın Manastır kasabasındaki dükkânları ve odalarına eskiden beri mutasarrıf olan kişiler her ay otuzar akçe kira vermekte iken, Ahmed Paşa'nın dükkân ve odaları kendi vakfına ilhak etmesiyle kiralar gelmez olmuş, vakfın gelirlerinde azalma olmuştur. Kiracıardan paralar talep edildiğinde ödemeye yanaşmamışlardır. Vakfın nâzırı Hazine Darbaşı Hacı Hasan tarafından bundan böyle kiracıların kiralarını her ay düzenli olarak ödemeleri, aksi halde İstanbul'a getirilerek Haremeyn müfettişi huzurunda muhâkeme edilmeleri talep edilmiştir.¹⁴²

Musa ve Mehmed isimli şahıslar vakfın mütevellisi Mehmed Emin'den vakfın gelirlerinden ödenmek üzere 2.742,5 kuruş alacakları bulunmaktadır. Daha evvel mütevellî ile muhâkeme olduklarında her sene Mart ayında ikişer yüz kuruş ödemek üzere karara varılmış ve senet tanzim edilmiş olmasına rağmen mütevellî Mehmed iki senedir ödemesi gereken 400 kuruşun sadece 100 kuruşunu vermiş 300 kuruşunu ödemiştir. Bunun üzerine mahkeme yoluyla tahsiline karar verilmiştir.¹⁴³

Üsküdar'da bulunan Kara Dâvud Paşa vakfının mütevellisi olan Kuşcu Mustafa, elinde bulunan vakfiye ve hüccet-i şer'iyede kaydedildiği üzere vakfın Karesi sancağında Haydarlar nâhiyesinde bulunan köylerden hudutları ve sınırları belli Kuşluköyü, Karaoğlanlar köyü, Altunyalı (?) ve Durak mezraası ve Yoğunlar köyü ve Barak Çiftliği olarak bilinen köy, mezraa ve çiftlikler Kara Dâvud Paşa vakfının Üsküdar'daki imâreti vakfından olup, mütevellileri eskiden beri bir anlaşmazlık olmadan tasarruf ederken, vakfın eski mütevellisi Mehmed Ağa'nın oğlu İbrahim'in, vakfın mahsulâtını ve rüsûmât-ı sâiresini zorbalıkla zapt ettiğini dile getirmiştir. Bundan önce vazgeçmesi için emr-i âlişân sâdır olmuşsa da İbrahim itaat etmemiş ve zorbalıktan vazgeçmemiştir. Bunun üzerine İbrahim'in Anadolu valisi marifetiyle yakalanarak mahkemeye getirilme-

¹⁴¹ BOA, AE. SMST III, 27/1881-1. 9 Zilkâde 1173/23 Haziran 1760.

¹⁴² BOA, C. EV, 306/15598-1. Tarihsiz.

¹⁴³ BOA, TSMA. E, 827/20-15. 19 Rebiulâhır 1183/22 Ağustos 1769.

si, gasp ettiklerinin geri alınması ve aklı başına gelinceye kadar Kütahya Kalesinde kalebend olunmasına karar verilmiştir.¹⁴⁴

Üsküdar'da mütevaffa vezir Kara Dâvud Paşa Camii vakfının mütevellisi Mehmed Emin vakfın defter-i hakânîde kayıtlı mezraalarından Mihaliç kazasına bağlı Haydarlar nâhiyesinde Altunyalı mezraası arazisinin Ebulyund köyü ahalisi ekip biçmektedir. Ancak mahsullerden kânûnen 8/1 öşür ve salâriyyeleri¹⁴⁵ vakıf için talep edildiğinde birtakım bahaneler ileri sürerek vermekten kaçınmışlardır. Yine vermemekte ısrar ederlerse müteveli tarafından Âsitâneye getirtilmeleri talep edilmiştir. Bunun üzerine Mihaliç naibine ve voyvodasına emir gönderilerek çiftçilerin öşürlerini vermelerinin temini istenmiştir.¹⁴⁶

Yine Üsküdar'da Kara Dâvud Paşa'nın vakfına ait köylerden hudutları ve sınırları belli Karesi sancağında Haydar nâhiyesinde bulunan Karaoğlanlı, Yoğunlar ve Kuşlu köylerdeki arazilerine, Karacalar köyü mültezimi Sincanlı Osman isimli zorba, Karaca Karyesi sınırları içinde olduğu iddiasıyla müdahalede bulunarak zabt etmiştir. Bunun üzerine vakfın mütevellisi Hüseyin Sincanlı Osman'ın tecavüzüne mâni olunmasını istemiştir.¹⁴⁷ defterhâne-i âmireden çıkarılan 923/1517-18 tarihinde yazılmış vakfiye suretinde de görüleceği üzere adı geçen köylerin ve mezraaların vakfa kayıtlı olduğu, vakfa ait köylerin gelirlerine başkaları tarafından müdahale edilmemesi istenmiştir.¹⁴⁸

Mihaliç kazasına bağlı Karaoğlanlar köyünde oturan eşkıyalığı meslek edinmiş zalim ve zorbalardan Mustafa ve Sunullah isimli kişiler vakfın subaşı Yusuf'u haksız yere katlederek mallarını ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Ayrıca reâyâyı tahrik ederek kargaşaya ve çeşitli kötülöklere vesile olduklarından Kütahya'da kalebend olunmaları için ferman çıkmıştır. Fakat bazı kişiler tarafından korundukları ve firar ettikleri için kale-

¹⁴⁴ BOA, C. EV, 21/1014-1. 1173/1769-70.

¹⁴⁵ Salâriyye, Osmanlı döneminde toprak mahsullerinden öşür ile birlikte alınan bir vergidir, geniş bilgi için bk. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, 3, 101-102.

¹⁴⁶ BOA, C. EV, 37/1836-1. 9 Rebiülâhır 1183/12 Ağustos 1769.

¹⁴⁷ BOA, C. EV, 147/7349-1. 4 Cumâdelâhıra 1230/14 Mayıs 1815.

¹⁴⁸ BOA, C. EV, 147/7349-1. 4 Cumâdelâhıra 1230/14 Mayıs 1815.

bend olunamamışlardır. Bilahare köye dönerek vakfın reâyâsını çeşitli yalanlarla tahrike ve eşkıyalıklarına devam etmeye başlamışlardır. Bunların durdurulması, önlerinin alınması ve mazarratlarının önlenmesi için yakalanarak ıslah-ı nefis oluncaya kadar Kütahya Kalesi'nde kalebend olunmaları Mihaliç nâibi ve mütevellî el-Hâc Mehmed Ağa tarafından istenmiştir. Bunun üzerine tekrar 1177/1764 tarihinde Anadolu valisi ve Kütahya dizdarına gönderilen hükümde yakalanmaları ve kalebend edilmeleri emredilmiştir.¹⁴⁹

Vakfın mütevellisi Çukadar-ı hazret-i Şehryârî Süleyman Ağa, mütevellinin vakfın tamirâtı ve bakımını, mütezikalınının da vakfiye gereği beratlarında yazılı vazifelerini yerine getirmeleri, vakfiyeye aykırı vazife ve resm talep etmemeleri gerekirken, bu defa vakfın kâtibi ve câbisi ile vakıf hizmetinde olan görevlilerin beratlarında belirtilen vazifelerle kanaat etmeyip, vazife ve resm adıyla fazla para talebinde bulduklarını dile getirmektedir. Bunun üzerine vakıf görevlilerinin vazifelerinin berat ile belirlendiği, vâkıfın şartlarının hilafına fazladan vazife ve resm talebinden men edilmeleri hususunda 29 Rebûlâhur 1220/27 Temmuz 1805 tarihinde ilgili birimlere ilmühaber gönderilmiştir.¹⁵⁰

Kara Dâvud Paşa Cami imâreti vakfı görevlileri, vakfiyede iki köyün gelirlerinin tahsis edildiği imâretin uzun zamandır kapalı olması sebebiyle gelirlerinin az olduğunu dile getirerek vakfın mütevellisi Süleyman'dan davacı olmuşlar ve Haremeyn-i Şerîfeyn müfettişi huzurunda muhakeme olunmuşlardır. Muhâkeme neticesinde mütevellî ile imâret bedeli olarak vazife sahiplerine senelik 1.500 kuruş zam vermek üzere anlaşmışlardır. Mütevellî iki sene ödeme yaptıktan sonra yirmi aydır ödeme yapmadığından vazife sahipleri, mütevellinin ya her ay ödemeyi kabul ettiği zammı vermesini, ya da vâkıfın şartı üzere imâreti açmasını talep ederek mütevellî ile Haremeyn Müfettişi es-Seyyid Mehmed huzurunda muhâkeme olunmak istemişlerdir. Görevliler etmişlerdir. Bunun

¹⁴⁹ BOA, *Cevdet Zaptiye* (C. ZB), 84/4179-1. 11 Zilkâde 1196/18 Ekim 1782.

¹⁵⁰ BOA, C. EV, 204/10193-1. 1220/1805; BOA, MFB, 936/2. 4 Cumâdelâhıra 1223/28 Haziran 1808.

üzerine Haremeyn Müfettişi es-Seyyid Mehmed başkanlığında devlet ricalinden Bâbüssaâde Ağası Hafız Salih Ağa ve ser-hâzin-i Enderûn-i Hümâyûn es-Seyyid Şahin Ağa ile diğer şahitler huzurunda vakfın mütevellî ve vakıf görevlileri akdedilen mecliste bir araya gelmişlerdir. Vakıf görevlileri mutasarrıf oldukları vazifelerinin az olması sebebiyle geçim sıkıntısı çektiklerini, uzun süredir kapalı olan imârete tahsis edilen köy ve mezraaların gelirlerinden her sene 1.500 kuruş bâkiye kaldığını, bu fazlalığın vazife sahiplerine zam olarak verilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Mütevelli Süleyman da cevabında vakfın mukâtaalarının iltizam bedelinden 3.000 kuruş kadar fazlası olduğunu, ancak iltizam bedelinin her sene aynı olmayıp, bazen fazla bazen noksan olduğunu, diğer taraftan vakfın fazlasının mütevelli olarak kendisine tefviz olunduğundan ödeme yapmaktan vazgeçtiğini belirtmiştir. Bu sebeple taraflar arasındaki anlaşmazlık daha da büyümüştür. Aralarının bulunması amacıyla 1.500 kuruşun 1.000 kuruşunun tenziliyle 1227/1812 senesi Muharremi itibarıyla mütevellinin kendisine ait fazladan her sene 500 kuruşu imam-hatip, câbi, kâtip, devirhân, cüzhan ve sâir cihet sahiplerinin her birinin yevmiyelerine muhtelif miktarlarda ilave olarak vermeyi kabul ve taahhüt edince davacılar, mahkemeden mübâşir olarak gönderilen Ahmed'in huzurunda buna razı olduklarını ifade etmişlerdir. Bundan böyle daha fazla zam talebiyle mütevelli Süleyman'ı taciz ve tekdir etmeyeceklerine dair taahhütte bulunmuşlardır. Bunun üzerine gelirleri imârete tahsis edilen köylerin gelirleri imârette görevli olanlarla diğer cihetlere farklı oranlarda uygun bir usulle dağıtılması kararlaştırılarak anlaşma sağlanmıştır.¹⁵¹

Esasen vâkıfın vakfiyesindeki şartlar arasında vazifelilere zam yapılması yazmıyorsa da *Reddü'l-Muhtar* ve *Mebûsât* gibi fıkıh kitaplarında sultana vakfın şartlarına ilişkin yetki tanındığı buna istinaden sultanın emri ile vazifelilere zam yapılmasına müsaade olduğu belirtilmektedir.

¹⁵¹ TKGM, *TADB_TTD_VCİDİT* 22/10-11. 7 Şaban 1227/16 Ağustos 1812; BOA, *HAT*, 250/14181; BOA, *HAT*, 1301/50657. Tarihsiz.

Caminin imârî ve bakımı bütün harcamalardan önce geldiğinden her sene vakfın fazla olan bâkiyesinden cami ve mülhakatı için ihtiyaten senede 1.000 kuruş ayrıldıktan sonra kalan fazlanın dörtte birinin müteveliye ve dörtte üçünün de vakfın görevlilerine münasip miktarlarda tevzi edilmesi uygun görülmüştür. Şayet vakıf için alıkonulan para tamirata yetmeyecek olursa müteveli ve görevliler hak iddia etmeyecek, vakfın ihtiyaçlarına harcama yapıldıktan sonra kalanı vakıf görevlilerine taksim edilecektir. Böylece Haremeyn müfettişi sicillerine, Anadolu muhâsebesi ve Rûûs-i kalemlerine ve vakıf idaresine ve yetkililerine ilmühaber verilmek üzere 21 Receb 1227/31 Temmuz 1812 tarihinde ferman sâdır olmuş, aynı zamanda Defterhâne-i Âmire tarafına da bu ilmühaber itâ kılınmıştır. Bu konuda daha önce verilmiş fermanın hükmü kalmamış, kaydı terkin olunmuştur.¹⁵²

Vakfın Mihaliç kazasına bağlı Sincan nâhiyesindeki (Mustafa Kemalpaşa) Karaoğlanlar ve Kuşlubey, Yoğunlar köylüleri derbentçi¹⁵³ olup, hizmetleri karşılığında avâriz ve diğer bütün vergilerden muaf tutulmuşlardır.¹⁵⁴ Tahrir yapıldığından beri vergiden muaf olduklarına dair belgeleri bulunduğu halde, Sincan ayân ve eşrafı kendilerinden haksız olarak peksimet ve hınta bedeli namıyla 4 bin kuruş talepte bulunmuştur.¹⁵⁵ Babadan oğula derbentçi olan köylüler yolcuların emniyet içinde seyahatlerini temin için dört saatlik koca dağları gece gündüz beklediklerini, Pazartepe denilen korkutucu ve tehlikeli yerden kırk senedir eşkıya istilasından dolayı halk dağılıp gittiği halde burayı koruduklarını belirtmişlerdir. Ellerindeki muafiyet emri gereği iki yüz senedir hiçbir mütesillim, hâkim ve ayan kendilerinden vergi almamışken, Sincan ayânunun, Sincan nâhiyesinin 45 köyü ve 400 evi bulunduğu halde bunu göz ardı ederek,

¹⁵² TKGM, *TADB_TTD_VCİDİT* 22/10-11. 7 Şaban 1227/16 Ağustos 1812; BOA, *HAT*, 250/14181; BOA, *HAT*, 1301/50657. Tarihsiz.

¹⁵³ Derbentçi: Tanzimat'tan önce geçit yerlerini koruyanlar için kullanılan bir tabirdir. Askerlik yollarının muhafazası, ticaret yollarının emniyetinin sağlanması için köprücüler, su yolcular gibi derbentçiler de kullanılmaktaydı. Bu hizmetlerle yükümlü olanlar örfî vergilerden muaf tutulurlardı, bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, 1, 424.

¹⁵⁴ BOA, *C. EV*, 215/10748-2. 3 Muharrem 1234/2 Kasım 1818.

¹⁵⁵ BOA, *C. EV*, 215/10748-2. 3 Muharrem 1234/2 Kasım 1818.

61 haneden müteşekkil Karaoğlanlar'ı yarım hisse kabul ederek hınta bedeli adı altında kendilerine 4 bin kuruş vergi yüklediklerinden şikayetçi olmuşlardır. Köylüler ve vakıf görevlileri bu parayı ödemeye güçleri yetmeyeceğini beyan ederek itirazda bulunmuşlardır.¹⁵⁶

Köylülerle vakıf görevlilerinin bu itirazları ve iddiaları üzerine defterlerdeki kayıtlar incelenmiştir. Kayıtların incelenmesi neticesinde Karaoğlanlar, Kuşlubey ve Yoğunlar köyüne üç cebelû¹⁵⁷ ihdas olduğu anlaşılmış, ancak cebelû toplamaya memur olanların zulüm ve haksızlık yapmaları şikâyet konusu olunca, bir cebelû bedeli olan 3 bin akçenin vakfın mütevellisinden alınmasına karar verilerek Karaoğlanlar köyünden cebelû şartı kaldırılmıştır. Vezir Osman Paşa tahririnde köyün hemen yakınındaki Pazartepe denilen yer tehlikeli bir geçit olduğundan burada derbentçiye ihtiyaç olduğu kaydedilmiştir. Bu sebeple birkaç reâyânın gelip yerleşmesiyle sonradan ihya olunan Karaoğlanlar köyü bütün vergilerden muaf olmak üzere derbentçi olarak tayin edilmiştir. Kendilerine müdahale edilmemesine dair 1143/1730, 1168/1754, 1171/1757 senelerinde hatt-ı hümayûn sâdır olmuş, 1187/1773 senesinde de bu emir yenilenmiştir.

Diğer taraftan Yoğunlar ve diğerlerine 1173/1759 tarihli hatt-ı hümayûn ve defter-i hakânî kaydı gereği üç cebelû bedellerini ödemelerine dair 1193/1779 senesinde verilen emr-i şerîf 1230/1815'te yenilenmiştir. Muafiyet meselesinde ise, emr-i şerifin kaydında peksimet ve hınta bedelinden muaf olan olmayan, vakfın tamamı eşit olarak yükümlü olduklarından, mahkeme tarafından mahallinde tanzim edilen defterdeki kayıt gereği, ancak hisselerini ödedikten sonra avâriz, nüzul ve diğer bütün vergilerden muâf oldukları bildirilmiştir. Bu sebeple bu doğrultuda emir yazılması uygun bulunmuştur.¹⁵⁸ Yine vakfın Karesi sancağında Haydarlar nâhiyesi Karaoğlanlar ve tevâbii mukâtaası reâyâ ve ahali,

¹⁵⁶ BOA, C. EV, 215/10748.

¹⁵⁷ Cebelû: Timar ve zeamet sahiplerinin sefer zamanı kendileri dışında savaşa götürmek zorunda oldukları silahlı askere denir, bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, 1, 264-265.

¹⁵⁸ BOA, C. EV, 215/10748-1-3. 16 Muharrem 1234/15 Kasım 1818.

koyunlarının vergilerini ödemekte oldukları ve her yüz koyun için yüz yirmi beş akçe alınması gerektiği halde vergi memurlarının koyun başına dört-beş para fazla aldıklarını dile getirerek, maruz kaldıkları bu zulmün önlenmesini talep etmişlerdir.¹⁵⁹ Küçük baş hayvanlardan alınan verginin (adet-i ağnamın) senede bir defa Mart ayında tahsil edildiği, defterde yer alan Mart 1190/1776 tarihli kayıttan halkın senelik 1.500 kuruş verdiği anlaşılmıştır. Yükümlü oldukları vergiyi ödedikleri müddetçe halkın fazla talep ile rencide edilmemeleri için ağnam sahiplerinin ve ahalinin ellerine berat verildiği belirtilmektedir.¹⁶⁰

Sonuç ve Değerlendirme

Üsküdar'da XVI. yüzyılda inşa edilmiş olan Kara Dâvud Paşa Camii halen ibadete açık bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmada camiinin vakfiyesi ve arşiv belgeleri ışığında vakfın kuruluşu, işleyişi ve geçirdiği evreler ele alınmıştır. Vakfın kuruluşunda cami ile birlikte misafirlerin barınma dahil olmak üzere bütün ihtiyaçlarının karşılanması için bir de zâviye/imârethane inşa edildiği belirtilmektedir. Ancak vakfın kuruluşundan bir süre sonra bilinmeyen bir sebeple kapatılmıştır. Belgelerde yangın, deprem veya herhangi bir sebeple yıkıldığına ilişkin bir kayıt bulunmayıp mesdûd/kapalı olduğu belirtilmektedir. Bu imârethânenin müstakil bir bina olmayıp, camiye dahil bir yer olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan bu araştırmada vakfın Mihaliç, Edirne ve Rumeli'de köyleri ve ekinlikleri bulunduğu, caminin etrafında dükkânları/musakkafâtı olduğu gerek vakfiyeden gerek arşiv belgelerinden tespit edilmiştir. Vakfa bağlı bu gayr-i menkullerden belli dönemlerde elde edilen gelirlere ilişkin bilgiler ortaya konulmuştur. Ayrıca vakıf mütevellileriyle vakıf emlakini ele geçirmeye çalışanlar arasında yaşanan davalara bu çalışmada yer verilmiştir. Faydalı olur düşüncesiyle Arapça yazılmış olan vakfiyenin tercümesi eklenmiştir.

¹⁵⁹ BOA, *Ali Emîrî Sultan Abdülhamid 1 (AE. SABH I)*, 125/8481. 2 Safer 1191/12 Mart 1777.

¹⁶⁰ BOA, *AE. SABH I*, 125/8481. 29 Muharrem 1191/9 Mart 1777.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Ali Emîrî S. Abdülhamid 1 (AE. SABH I), 125/8481.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Ali Emîrî S. Mustafa 3 (AE. SMST III), 196-15425.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Ali Emîrî S. Mustafa 3 (AE. SMST III), 27/1881.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Belediye (C. BLD), 26/1297.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 109/5404.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 120/5975.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 147/7349.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 156/7751.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 204/10193.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 21/1014.
- 282 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 215/10748.
- OMÜİFD Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 219/10929.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 225/11246.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 226/11287.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 275/14003.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 284/14468.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 306/15598.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 334/16985.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 341/17319.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 345/17509.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 37/1836.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 372/18884.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 52/2572.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 608/30680.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Evkaf (C. EV), 71/3547.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Cevdet Zaptiye (C. ZB), 84/4179.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Evkaf Berat (EV. BRT), 283/4.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Evkaf Defter (EV. d.), 11709/4.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Evkaf Haremeyn Muhasebesi (EV. HMH. d.), 8334.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). (EV. HMH. d.), 8693.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Hatt-ı Hümayûn (HAT), 1301/50657.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Hatt-ı Hümayûn (HAT), 1488/8.

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Hatt-ı Hümayûn (HAT), 1490/4.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Hatt-ı Hümayûn (HAT), 1526/28.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Hatt-ı Hümayûn (HAT), 250/14181.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). İrâde Şûrâ-yı Devlet (BOA, İ. ŞD), 5/290.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Müzehheb Ferman ve Beratlar (MFB), 936/2.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Topkapı Sarayı Müze Arşivi Defterleri (T SMA. D.), 6314.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Topkapı Sarayı Müze Arşivi Defterleri (T SMA. D.), 8383.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Topkapı Sarayı Müze Arşivi Defterleri (T SMA. D.), 8455.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı (T SMA. E), 768/24.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (BOA). Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı (T SMA. E), 827/20.
 Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKGM. TADB. TTD. VCİDİT), 22.

Diğer Kaynaklar

- Akgündüz, Ahmet. İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
 Âşıkpaşazâde Tarihi, haz. Necdet Öztürk. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.
 Barkan, Ömer L. - Ayverdi, Ekrem Hakkı. İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953/1546 Tarihli. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1970.
 Barkan, Ömer Lütfi. "Osmanlı İmparatorluğunda İmâret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Âit Araştırmalar". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 23/1-2, (1962-1963): 239-296.
 Canatar, Mehmet. İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 1009 (1600) Tarihli. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2004.
 Ergin, Osman Nuri. Türk Şehirlerinde İmâret Sistemi. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1939.
 Eyice, Semavi. "Dâvud Paşa Camii". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 9: 39. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
 Gökbilgin, M. Tayyib. XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası. İstanbul: İşaret Yayınları, 2007.
 Haskan, Mehmet Mermi. Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 1. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2001.
 Hoca Sadeddin. Tâcü't-Tevârîh. İstanbul: Matbaa-yı Âmire 1279.
 Hüseyin Ayvansarayî. Hadîkatü'l-Cevâmî. İstanbul: Matbaa-yı Âmire 1281.
 Işık, Sevgi, Kadioğlu, Songül, Mehmet Yıldırım. Kuyûd-ı Kadîme Arşiv Kataloğu. Ankara: 2012.

- İpşirli, Mehmet. "Câbi". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 6: 529-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 1 (H.919-927 / M. 1513-1521). Haz. Bilgin Aydın, Ekrem Tak. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 2, (H. 924-927 / M. 1518-1521). Haz. Rıfat Günalan, Vildan Kemal, Özlem Altıntop, Hatice Ayyıldız Bahadır. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 26 (H. 970-971 / M. 1562-1563). Haz. Rıfat Günalan. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 5 (H.930-936 / M. 1524-1530). Haz. Yasemin Dağdaş, Zeynep Berктаş. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 51 (H. 987-988/ M. 1579-1580). Haz. Rıfat Günalan. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 9 (H. 940-942 / M. 1534-1536). Haz. Kenan Yıldız. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- Kallek, Cengiz. "Kile". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 25: 568-571. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Kılıç, Abdullah. Tarihi Eserleriyle Üsküdar. İstanbul: Bilnet Matbaacılık, 2017.
- Koçu, Reşat Ekrem. İstanbul Ansiklopedisi. 8: 4290. İstanbul: Koçu Yayınları, 1966.
- Konyalı, İ. Hakkı. Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi. İstanbul: 1976.
- Kütükoğlu; Mübahat. "Temessük". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40: 411. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Mehmed Hafid. Sefinetü'l-Vüzerâ. neşr. İsmet Parmaksızoğlu. İstanbul: 1952.
- Mehmed Raif. Mirât-ı İstanbul. haz. Günay Kut, Hatice Aynur. İstanbul: 1996.
- Mehmed Süreyya. Sicill-i Osmânî. İstanbul: Matbaa-i Âmire 1311.
- Oransay, Gültekin. Osmanlı Devleti'nde Kim Kimdi 1. Ankara: Küğ Yayını, 1969.
- Öz, Tahsin. İstanbul Camileri. 2: 19. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1965.
- Öztürk, Nazif. "Mütevelli". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 32: 217. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Öztürk, Nazif. Menşei ve Tarihî Gelişim Açısından Vakıflar. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1983.
- Pakalın, Mehmet Zeki. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. 1-3. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Singer, Amy. Osmanlı'da Hayırseverlik. Trc. Dilek Şendil. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.

Yüksel, İ. Aydın. "Kara Dâvud Paşa Camii". Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. 4: 438. İstanbul: 1994.

Yüksel, İ. Aydın. Osmanlı Mîmârisinde II. Bâyezid Yavuz Selim Devri (886-926/1481-1520). 5: 269. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti 1983.

Ekler

Vakfiyenin Tercümesi

[1b] Sağlam bir metod üzere vârid olan bu vakfiyeyi inceledim, kabul ettim ve imzaladım.

Seyyid Mehmed b. Mehmed el-Mevlâ Anadolu Kazaskeri
Bende mahfuz olan bu vakfiye açık ve doğrudur,
Hâdimü'ş-Şer'i'l-Ulâ el-Cârî Mehmed b. Ali el-Abbâdü'l-Mevlâ
Konstantiniyye
Bu vakfiye defaten nakledilen doğru bir belgedir,
Ali b. Ahmed el-Kâdî bi-Medîneti Konstantiniyye

285

OMÜİFD

Vakfiyenin Tercümesi

Hamd, bize hidayet vererek doğru yola ileten, ahiret gününde rızasına ulaştıracak yolu bize gösteren Allah'a olsun. Aynı zamanda bize bahş eylediği sayısız nimetleri için de ona şükürler olsun. Salât ve selâm daima peygamberlerin sonuncusu, bütün nebilerin efendisi Muhammed Mustafa (sav) efendimize, âline ve hidayete erecek olanların yıldızları olan yoldan çıkmış olanlarla mücadele eden ashâbına olsun. Onlar için din gününe kadar dua ederiz.

[2a] Emmâ ba'dü bu, lafızları ve manalarıyla şer'i olarak, sarih ve tüm dini usullere uygun olarak yazılmış bir hüccettir. Buna ilaveten gayet açık olarak yazılmış bu vesikaya iki adil kişi de şahadet etmişlerdir ki, onlar İstanbul camilerinden Merhum Ali Paşa Camii hatibi Mevlâna Pîr bin Hasen **[2b]** ve Yeni Dâvud Paşa olarak bilinen Dâvud Paşa'nın âzâdlarından Hayreddin Hızır b. Abdullah'tır.

Bu vesika allâme, fazilet, kemâl **[3a]** ve derin ilim sahibi Muhammed Bey ibn Abdullah en-Nâzır huzurunda, Dârü's-saltanat olan İstanbul'da

değişiklik ve tahriften korunarak şerefli Osmanlı mahkemesinde yazılmıştır. Ayrıca bu vesikaya merhum Mahmud Paşa ve Muhammed b. Hoşkadem'in açmış olduğu imâretin meşîhatine mutasarrıf olan İshak b. Abdullah da şahitlik etmiştir.

[3b] Merhum Dâvud Paşa'nın kızı Fatıma Hatun tarafından mahkemeye, isimleri ileride zikredilecek şahitler huzurunda vakfın tevliyeti, sultanın da onayıyla kendisine verilmek üzere Mustafa b. Halil davet edildi. Merhum Dâvud Paşa b. Abdülhay **[4a]** hayatta ve sağlığında iken, halis bir niyetle, hasenatını artırmak ve kişinin salih amellerinden başka bir şeyin kalmayacağı o gün için (âhiret) sevabını yalnız Allah'tan umarak cehennemden uzaklaşmak maksadıyla bizzat kendi elinde, mülkünde ve tasarrufunda olan malını vakfetti. Onun vakıflarından Manastır'da Ayakiri diye isimlendirilen ve herkes tarafından bilindiğinden sınırlarının zikredilmesine gerek olmayan bir köy, Manastır ve çevresinde iki

286
OMÜİFD

değirmendir. Bu değirmenler, suyu Manastır Dağı'ndan gelen küçük bir ırmağın üzerinde ve çalışır haldeydi. Vâkif değirmenle beraber bu değirmenlerin tüm parçalarını, taşlarını, binasını ve su içme hakkını da vakfetti. Yine Hasan Fakih olarak isimlendirilen köyü de tevâbii ile vakfetti. **[4b]** Bu köyün de bilindiğinden tarif ve tavsife ihtiyacı yoktur. Bununla birlikte Kuşbeyler, Karaoğlanlar, Serracler Çiftliğini de vakfetti. Bu köylerin sınırları belli ve hepsi bir aradaydı. Sınırları Otac diye isimlendirilen köyün iskelesine yakın araba yolu diye bilinen Aynüt-Tavarık'e doğru çıkan, oranın doğusundan **[5b]** mezkur vakfın kışlası diye bilinen Aygırçalı'ya, onun doğusundan Havzu'l-Alak diye bilinen meşhur havuza, onun doğusundan Yabis Vadisi'ne, oradan da iki yolu ayıran taşa, oradan yürüyerek Surdala köyü sınırına varılır, Miha köyünün kuzeyinde olan Surdale köyünden beyaz toprağın olduğu iki yolun ayrıldığı yere, oradan da Tırfanus köyünün eteklerinden aşağıya, oradan da meşhur Kara Davlugu ormanına, oradan Ayn'ül-Beyza'ya, onun kible cihetinden meşhur Aynül-Kadri diye bilinen pınara/çeşmeye, oradan da değirmen yoluna, oradan aşağıya doğru Seyyid Ali Bey vakfının sınırına, oradan aşağıda Yelsüpüren olarak bilinen yere kadar ulaşır/gidilir. **[6a]** oradan Bahçe Çiftlik Serracler vadisine, oradan Ayas olarak isimlendirilen köyün sını-

rındaki taş, oradan Çınar diye isimlendirilen büyük ağaca, oradan Çalica olarak bilinen küçük tepeye, onun batısından gölete, Karabey çevresinde Tuzak diye meşhur mezraa ki, Ayas Bey vakfı ile Gebeler diye isimlendirilen köy arasında, [7a] Fazıllı olarak isimlendirilen köy tarafındaki Altınbalı olarak isimlendirilen mezra, Ebulyund Göletinden, bir taraftan Kulle Dağı, bir tarafı Übüllü't-Tâyıra, Barak Çiftliği ki sınırları ise; bir taraftan Gencer bir taraftan Büyük Nehir ve bir taraftan Kızılvası, bir taraftan Kırlangıç olarak bilinen vadi tarafında biten Hacerü'l-Mebhut'tur. Yoğunlar olarak isimlendirilen köy ki, [7b] burası meşhur olduğundan tavsif ve tarifte gerek yoktur. Bu bölgeye topluca Mihaliç Kasabası denilmektedir. Bu bölgenin tüm dağlarını, tepelerini, topraklarını, vadilerini, yaylalarını ve buraya dahil edilmiş olsun veya olmasın zikredilen ve zikredilmeyen tüm haklarını da vâkıf hayatında iken vakfetmişti. Yine İstanbul'da Üsküplü Mahallesi'nde bulunan, bir taraftan vâkıfın eviyle hem-hudud, bir tarafında Üsküplü Mescidi Vakfı ve umumi yol ile sınır olan hamam ve her biri müstakil bir bahçeye sahip iki oda, bütün müştemilat ve mülhakatıyla, [8a] gelirleri camide görevli olanlara ve Kur'an okuyanlara sarf edilmek üzere sahih, sarıh ve geçerli bir vakıf olarak Allah rızası için vakfetti. [8b]

Ayrıca Dâvud Paşa, vefatı sonrasında uygun bir yere Müslümanların namaz kılacağı bir mescit ve oradan geçen yolcuların konaklayabilmeleri için de bir imâret inşa edilmesini vasiyet ederek 500.000 dirhem vakfetti. [9a] Dâvud Paşa'nın vefatından sonra evkafı ve vasiyet ettiği meblağ kaydedildi. Dâvud Paşa o zamanki Kadıasker Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed huzurunda bu parayı vakfederken, Sultanın doktoru Ahî Çelebi ve Kasım b. Abdülhay da ona şahitlik ettiler. [9b] Kadı ise bu vasiyetin yerine getirilmesine cami ve imâretin müteveffâ vâkıfın terekesinden inşa edilmesine hükmetti. Merhum vâkıfın vakfı ve cami ve imaret için vasiyet ettiği para tescil edildi. Bu iki bina (cami ve imarethâne) adı geçen Mevlânâ Kadıasker Abdurrahman'ın emriyle oğlu Muhammed Bey b. Dâvud Paşa tarafından inşa edildi. [10a] Misafirhane içerisinde mutfak, han ve gelip gidenlerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde Gebze'den malzeme tedarikiyle Üsküdar'da yapılacaktır. Çünkü bu mahallin buna ihti-

yacı vardır. Vasiyet edilen meblağ harcanarak cami ve misafirhane inşa edildi. Böylece bütün müştemilatıyla birlikte hem cami hem misafirhane vâkîf Merhum Dâvud Paşa'nın vasiyetine uygun şer'an sahih bir vakıf oldu. **[10b]**

Vâkîf Dâvud Paşa evkâfın gelirlerinin nasıl harcanacağını tayin etmedi. Bunun için onun vefatından sonra vakfın gelirlerinin cami ve misafirhanenin masraflarına nasıl harcanacağını ve görevlilere nasıl tevzi edileceğinin vâkîfın şartına uygun olarak tayini gerekiyordu. Bu sebeple Kadiasker Abdurrahman vakfın gelirlerinden nasıl tevzi edileceğini şer'i olarak tayin etti. **[11a]**

- Caminin hatibi için günlük 3 dirhem
- Caminin imamı için günlük 4 dirhem
- Müezzini için 5 vakit ezan okuması karşılığında 3 dirhem
- Camide Perşembe ve Cuma günleri beş kişi birer cüz okuyacak ve her birine bir dirhem 5 kişiye toplam 5 dirhem **[11b]**
- Cami inşa edilinceye kadar İstanbul'daki Şeyh Süleyman Camii'nde her gün on kişi birer cüz okuyacaklar, her birine 2 dirhem olmak üzere bunlara günlük 20 dirhem, Kendi camii inşa edildikten sonra oraya geçecekler
- Caminin hasır, kandil ve lambalarının yağları için her gün 1 dirhem **[12a]**
- Vakfın mütevellisine günlük 7 dirhem
- Kâtibine 2 dirhem
- Vakfın Manastır'daki tahsilatından sorumlu câbisine günlük 3 dirhem
- Misafirhanenin sorumlusuna her gün 1 dirhem
- Vakfın muhasebesin bakan kişiye her gün 1 dirhem
- Kilerciye yevmi 1 dirhem
- Aşçıya günlük 2 dirhem
- Buğday ayıklayan kişiye her gün 1 dirhem **[12b]**
- İmaretin eti için 10 dirhem, ekmeği için 10 dirhem, buğday için 8 dirhem, odun için 2 dirhem, tuz, nohut ve soğan için 1 dirhem ayrılmasına karar verildi.
- Bu dirhemlerin dönemin geçerli gümüş dirhemi olmasına karar verildi. **[13a]**

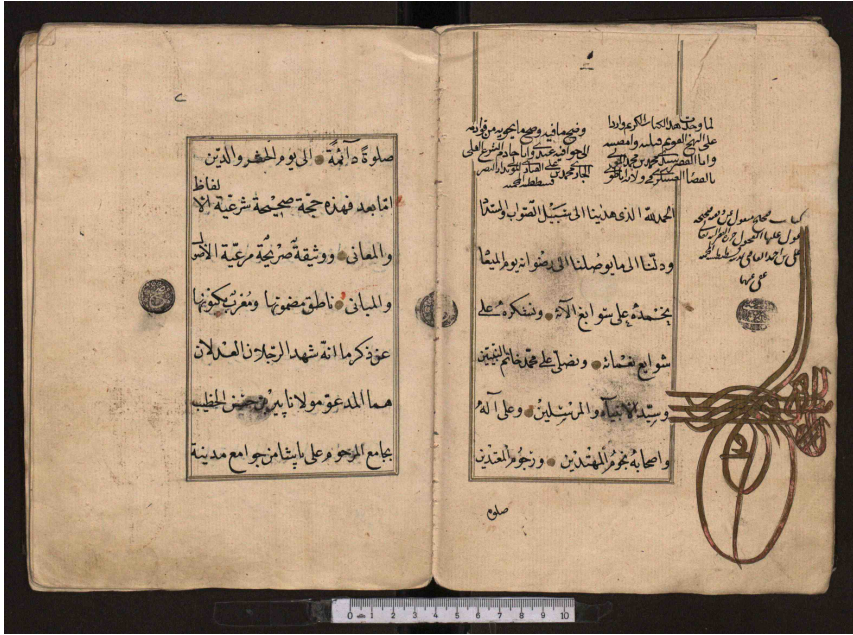
Bu vesika şahitlerin şahitlikleri ve imzalarıyla sahih ve şer'i olarak gerçekleşmiştir. Çünkü şahitlik eden kişiler âdil ve güvenilir kimselerdi.

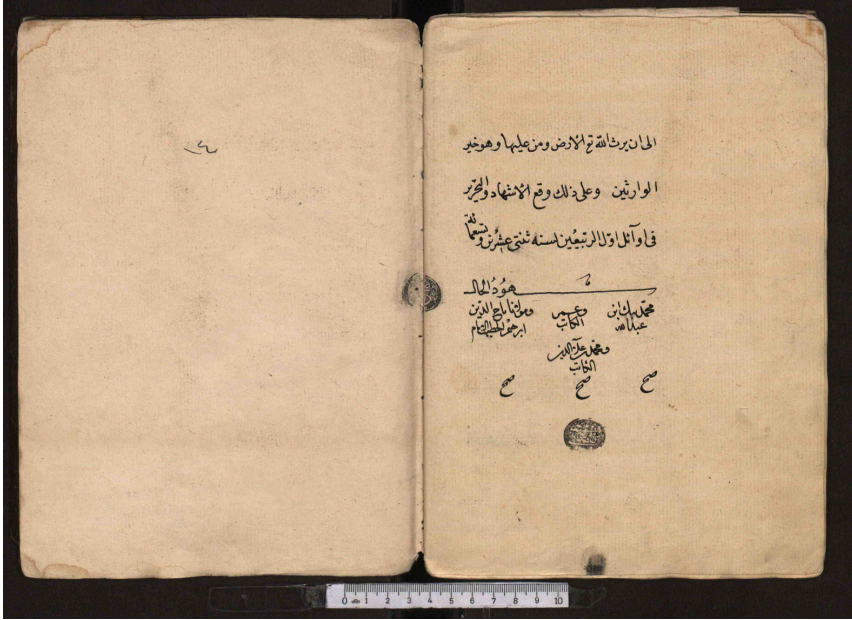
Bu sebeple Kadı mezhep imamlarının ve âlimlerin görüşlerine uygun bir şekilde karar vermiş, böylece bu vakfın, Allah'ın izniyle ebede kadar daîmî sahih ve şer'î bir vakıf olduğu tescil edilmiştir. [13b] Allah vârislerin en hayırlısıdır.

Bu vakfiye/vesika Evâil-i Rebûlevvel 922/4-13 Nisan 1516 yılında yazılmıştır.

Şühûdü'l-hâl

Muhammed Bey b. Abdullah
Ömer el-Kâtib
Mevlâna Tâceddin İbrahim el-Hatîb el-İmam
Muhammed Alaeddin el-Kâtib

290

OMÜİFD

Vakfiyenin ilk ve son varakları

